

Chronicon Novaliciense

[Page 40 I]

...nomine Elderadus sanctitate fulgens et sapientia> plenus,
miraculis clarus. Hic multum thesaurum in ipso fabricavit[Page 42 I]

vel adunavit loco, quemadmodum odie cernitur in ipsis vasis aureis
vel argenteis, vel libris ab ipso compositis. Eodem namque
tempore venerunt quidam monachi in ipsam abbatiam ad abbatem
Eldaeradam virum per omnia sanctissimum, qui abitabant
in vallem Brianconensem, ubi odie dicitur Monasterium. Abentur
namque in dicto vico balnea calida, muro et calce olim composita,
et quatuor ecclesie ab eisdem monachis edificatæ, una in
honore sancte Dei genetricis, alia namque in honore beati Petri,
tercia vero in honore sancti Andree et quarta in honore beati
Martini gloriosi confessoris. Vallis ipsa venacionibus et piscacionibus
apta, sed a serpentibus oppido infesta. Hii vero monachi,
ut supra dixi, cum venissent ad abbatem Elderadam, insinuaverunt
illi omnem molestiam illarum serpentium, dicentes:
«Domne», inquiunt, «nequimus ultra manere in eundem locum,
ubi actenus habitavimus propter multitudinem serpentium
inibi manentium». Qui ait illis: «Nolite timere, sed revertimini
et terram illam more solito operamini. Ego enim otius subsequar
vos». Illis autem regredientibus, secutus est eos abbas ille
venerabilis, cum aliquantibus fratribus. Ubi cum pervenisset ad
predictum vicum, oratione facta, in circuitu ipsius vici cum ferula,
quam manu gestabat, cepit ire ac multitudinem serpentium
congregans, adunavit eas in loco quodam modicum cavato. Ibique
precipiens eis in nomine Domini cunctis diebus manere, dicens:
«Etiam si contigerit vobis usquam progredi, precipio vobis
in nomine Domini, nemini hominum noceatis». Quæę usque
in odiernum obediunt cuncte ab illum diem. Sed cum a magno
est<u> contigit eas calefieri, videntur aliquantulum peragraræ per
vicum et per domos intrare et ad ignem usque progredi, aliquando[Page 44]

inter duos iacentes in lectum inveniri, aliquando vero in cuna
cum puero os ad ore cubare, absque ullo nocumento. Est autem
locus ille ubi predictæ manent serpentes modicus. Que manent
in petrarum foraminibus, et est locus ipse situs iuxta Aguzane
fluvium.[Page 48 II]

- Quod abbates ipsius c?nobii olim remoti steterunt ad
?cclesiam domni Salvatoris cum vetulis senioribus.
Quod ab antiquis temporibus prohibitum sit accessum
feminarum.
De eo quod hic legitur et quam ob causam illis vetatum
sit.
III. Quare tunc illis prohibitum sit.
IV. Ubi post multos annos mulier magni Karoli ob temeritatem
V. morti occubuit.
V. De monte Romuleo, a quo hoc nomen accepit.
VI. De ?piscopis Maurigenatis aecclesi?.
VII. De quodam ortulano monacho ipsius monasterii, nomine
Vualtario.
VIII. Unde idem ipse, vel uxor eius Hiltgund.
IX. Qualiter ad monasterium venerit Novaliciense.
X. Quod rex Attila, qui vocatur Flagellum Dei, ipsum
quonda<m> Vualtharium abuerit obsidem.
XI. De plaustra ipsius monasterii, quod a quibusdam vir<is>
capta sint.
XII. De predicto Vualthario, quem abbas ad iamdictos miserat
predatores.
XIII. De monte Cynisio, quem domnus Abbo patricius cum
archiepiscopo conmutavit Lugdunensi.
XIV. De multis sanctorum visionibus in eodem loco apparentibus.
XV. De obitu Vualtharii ac de sepultura eius.

XVI. De revelatione ipsius sepulture.[Page 50 II]

XVII. De quodam cellam ipsius Novaliciensi subiecta<m>, ubi dicitur Plebe Martyrum.

De duobus hominibus.

XVIII. De quodam sene monachum nomin? Geraldum.

De archa marmoreo in Sigusina civitate ab Abbone patrici<o> conscripto atque elevato.

XX. De monasteria que erant per diversas provintias sub ditione Novaliciensi. Qualiter postea ipsa Nova Lux ea amiserit.[Page 52 II]

<I>. Antiquis vero temporibus, quibus ipsa Nova Lux totius abbati? su? dominationem strenuissime regebat, mos erat illorum abbatum, ob iura sanctitatis custodienda, remoti vel separati manere, cum aliquantibus senis senioribus ad ?cclesiam domni Salvatoris. Aliorum autem caterva senum, quorum multitudo in unum habitare non quibat, per diversis cellulis in circuitu man<e>bant aecclesiarum. De quibus tuguriolis, nisi cum nimia <in>firmitas obstitisset, oportunis horis ad capitulum et ad mensam pariter occurrebant. Turba vero iuvenum fratrum regularium omnis summa cum custodia infra claustra inclusi retinebantur monasterii. Erat autem vallis ipsa valde decora, hominibus copiosa, et perlustrata ?cclesiis, c<ellu>lis Deo in orationibus, ubi tantus monachorum orabat exercitus, in qua nonnullae erant ?cclesie, in quibus divisi predicti manebant monachi, seni vel duodeni, qui omnes cibo et vestimento a seniore accipiebant monasterio. C?nobite ergo ipsi, ut diximus, iis sunt qui plures in commune abitant, ut beatus Hieronimus ad virginem Eustochium inter alia dicit. Prima apud eos erat confederatio obedire[Page 54 II]

maioribus et quicquid dixissent facere. Divisi erant per decur<ias au>t per centurias, ita ut novem hominibus unus decimus preesset, et rursum decem prepositi super se centesimum haberent. Manebant ergo senes predicti separati in seiunctis cellulis usque ad horam plenam tertiam, sicut institutum illis erat, ibique psalmis, ymnis, orationibus unusquisque vacabat. Nemo pergebat ad alium, exceptis his, quos decanos diximus, ut si cogitationibus quis fluctuaret, illis consolaretur alloquiis. Post horam tertiam in commune concurrebant. Psalmi resonabant. Scripture ex more recitabantur. Et, completis orationibus cunctisque residentibus, medius, quem patrem vocabant, incipiebat disputare. Quo loquente, tantum silentium inerat, ut nemo ad alium respicere auderet, nemo audebat excreare. Dicentis laus in fletu erant. Audientium tacite volvuntur, per facies et ora lacrimae discurrebant, et ne in singultus quidem erumpebat dolor. Cum vero de regno Christi, de futura beatitudine, de gloria inennarrabili coepisset annuntiare ventura, videres cunctos moderato suspirio et oculis ad caelum levare et intra se dicere: «Quis dabit mihi pennas sicut columbe, et volabo et requiescam?» Post h?c consilium solvebatur, et cum tempus fuisset reficiendi, unaquaeque decuria cum suo parente pergebat ad mensam, quibus per singulas ebdomadas vicissim ministrabant. Nullus in cibo strepitus aut sonitus; nemo conmedens loquebatur; alebantur autem secundum regulam. Dehinc consurgebant[Page 56 II]

pariter, et, hymno dicto, ad presepia senes rediebant, iuvenes namque sub disciplina manebant. Ibi usque ad vesperam cum suis unusquisque senibus loquebatur et dicebat: «Vidisti illum et illum, quanta sit in ipsis gratia, quantum silentium, quam moderatus incessus? » Si infirmum vidissent, consolabantur, si in Dei amorem ferventem, cohortabantur ad studium. Et quia nocte, extra orationem publicam, in suo cubiculo unusquisque vigilabat,[Page 58 II]

circumeuntes cellulas singulorum et aures appositas, quid facerent diligenter explorabant. Quem tardiores deprehendissent, non increpabant, sed dissimulato quod nossent, eum sepius visitabant, et prius incipientes, provocabant magis orare, quam cogere. Si vero quis egrotare coepisset, transferebatur ad ex?dram latiore et tanto senum ministerio confovebatur, ut nec delitias urbium, nec matris querere opus ?ss?t affectum. Dominicis diebus orationibus tantum et lectionibus vacabant: quod quidem omni tempore, completis opusculis, faciebant. Cotidie de Scripturis aliquid discebatur. Nullus siquidem mortaliu<m> bona, quae in ipso monasterio gerebatur, enarrare prevalet.

In illo enim hospitalitate vigeat, castitas redolebat, caritas relucebat, elemosinarum largitio, oratio assidua Deo exhibebatur, tam pro vivis, quam etiam pro defunctis.

Capitulum II. Neque hoc silencio pretereundum puto, quod sanctissimi ipsius venerabilis coenobii abbates, quondam suis temporibus, statuentes sancxerunt. Audivi enim, Domino teste, non mencior, quodam tempore cuidam seni referre, quod antiquis temporibus ab eiusdem ecclesie abbatibus prohibitum sit ibi accessum feminarum. Ante vero ipsius sacri cenobii tantum, quantum potest hictus iaci sagitte, erat ecclesia in honore beatissime hac gloriosissime virginis Mari? fabricata, sub qua carpitur via, qua pervenitur ad predictum cenobium. Iuxta igitur[Page 60 II]

istius ecclesie fuit quaedam domus, in qua hospitabantur omnes femine, qu? ad adorandum Deum ibi veniebant et merita illorum apostolorum, nobiles vel ignobiles queque, eratque crux ibi Deo sacrata, iuxta viam, muro et calce composita, que adhuc in odiernum permanet diem, in qua, ut opinor, erant preciose reliquie collocatae. Quam nulla feminarum ultra eandem audebat, vel quippiam, progredi, ut ad senioremem aliquando perveniret monasterium, quia, ut fertur, ideo ibi opposita fuit. Nam si contigisset, ut aliqua ob qualicumque temeritate vellet statutum terminum irritare, continuo aut cum ignominia, aut cum infirmitate nimia revertebatur, aut mortem corporis ilico paciebatur. Tradunt autem non nulli, qui eius antiquitatem vel actum legerunt, quod ibi olim reperta sit ista constitutio. Nam ipsi monachi hoc decretum ab ipso sue fundacionis die usque ad destruccionem ipsius loci ultimam, quam fecerunt ipsi Sarraceni, qui de Fraxenedo exierunt, inviolabiliter et inconcusse tenuerunt. De qua non nulli exemplum sumentes observari dicuntur[Page 62 II]

quemadmodum ipsi nuper observabant, veluti hodie faciunt aliquantuli et ipsi valde perpauci. Erat enim ipse locus ita in circuitu suo oppido premunitus, ut cum modicis obstaculis possit undique protegi, aut cum stipitibus, maceriave, vel peribolo. Ergo ex uno latere rupis excelsa atque saxea preminet, in cuius cacumine sunt ecclesi? a predictis patribus fabricate; ex altera vero parte, montem excelsum atque nemorosum, nomine Panarium, qui in sua summitate pascua dicitur retinere uberrima.

Capitulum III. Nam cur hoc feminis illo tempore vetitum sit ne ad hunc c?nobium accessum aberent, quandoque necesse est, quantulum cumque pudore abiecto, quippiam enarrare. Igitur devotissimus vir Deo Abbo patricius antequam tantum c?nobium, id est Novaliciensem, sua sacra ordinacione institueret, fuit in eadem civitate monasterium, scilicet Siusina, in loco cui vocabulum est Urbiano, in quo fuerat prepositus quidam, contra quem diabolus, insidiator humani generis, sua profana machinamenta sevirer iacens, concupivit etiam, quod nefas est dicere, formam cuiusdam mulieris. De quo scelere predictus Abbo altius cum ingemisset, cepit casus humane fragilitatis, ut in priori libello dixi, cogitarae dicens non potest tuta fore monachorum abitacio, si circa urbium vel vicos fiat eorum assidua conversacio. Tunc mutavit monasterium in ipsa valle Novelucis, ubi testamentum suum feliciter delegavit, precipiens abbati et monachis, ut nulla femina nobilis, ignobilis ultra ipsum sacrum locum audeat pedibus contingere. Relinquens interea in priori cella aliquantos monachos diuturna religione probatos sub dicione ipsius loci, scilicet Novaliciensis. In quo siquidem loco, tam ab ipso, quam etiam ab illius loci abbatibus prohibitum sit semper ibi accessum feminarum, usque quo profanatum est ipsum locum ultima vice ab impia gente Sarracenorum. Ecce cunctis[Page 64 II]

liquide patet unde iste mos primum monasteriis inoleverit. Hec autem sententia, que huic libro inserendo conscripsimus, non de relacione alicuius hominis, vel nostro visu addidimus, sed ad quodam antistite Petro, qui librum quondam suis legit temporibus Veronam, in quo multa de eodem loco invenit. Ab ipso enim audivimus talia, qualia hic a nobis apposita sunt. Scimus ergo in veritate nonnullas fuisse quondam vitas in illo loco conscriptas de illorum abbatum, seu monachorum, atque de hactu ipsius loci, qui diutissime olim ibi sanctitatem exercentes, virtutibus coruscantes micuerunt; sicut legimus de Asinario et Vualtario, ac de Arnulfo et Frodoino, de Aldrado quoque, atque de aliis pluribus, quorum nomina a nobis omnino ignota sunt.[Page 66 II]

Sed, sicut superius iam diximus, per mundum dispersi predicti libri inrecuperabile nobis est dampnum.

Capitulum IV. Quodam igitur tempore, cum Karolus princeps Francorum, Pipini ducis filius, dum regnum Italicum divinitus a Deo optinuisset et in Novalicio monasterio quodam tempore residisset, scilicet in diebus sancte qu<a>dragesime, nam ista ei erat consuetudo quando in Italiam veniebat, ut in supradictis diebus in antedicto manebat loco. Diligebat enim [</>] ipse valde hoc c?nobium, eo quod multi nobiles ex regno Francorum in eum sepius viderentur sumere abitum religionis. [</>] Cumque quadam die ad matutinum ipse imperator surrexisset monachorum, videlicet in feria V, qua celebratur cena Domini, erat uxor eius regina nomine Berta multo tempore cupiens videre hunc monasterium. Qu? latenter surgens, eadem nocte, nemine sciente, preter unam suam fidelissimam, induit se byrro, ut a nemine agnosceretur, concitoque gradu extimplo tendit ad monasterium. Ubi ante fores oratorii beati Petri advenit, subito cecidit ac ilico expiravit. Cum autem finitum matutinum rex ad cubiculum regrederetur, invenit eam iacentem ubi prius corruerat. Pueri vero regis, qui antecedeabant, adhibitis propius cereis, contemplabantur eam, mirantes quenam esset; at ubi rex eam agnovit, ita inquit ad eam: «Cum illis ergo pedibus, cum quibus huc venisti, eu nequibis, mi cara, iam remeare». Amoventes igitur protinus eam, multumque eius funus pla<n>gentes, in diem usque tertium eius protendentes sepulturam, ad ultimum cum maximo honore, cum turba copiosa eius ducentes obsequium, ad ecclesiam beat? Mari?, que 'ad crucem' dicitur, humantes sepelierunt.[Page 68 II]

Cuius sepuchrum ab incole loci sepius mihi ostensum est. Rex autem, monasterium suis regiis decorans muneribus, abiit.

V. Ad dexteram namque huius monasterii partem habetur montem Romuleum excelsiorem cunctis montibus sibi adherentibus. In hunc ergo monte fertur quondam habitasse estivis temporibus Romulus, quidam rex elephantiossimus, a quo et nomen accepit, propter refrigerium et amoenitatem loci vel lacu. Hic ergo mons ad dexteram, ut diximus, circumcingit predictum c?nobium, ad cuius radicem pergit iter, qua veitur Burgundiam. In eo quippe monte asserit popularis vulgus habere nonnulla ferarum genera, sicut et in Cinisio monte ursi, ibices, capre?, et aliarum ad venacionem apta. De quo oritur rivulus descendens per nimiam petrarum ipsarum profunditatem, in quo dicitur fontem Salitam orire mixtimque cum eo currere. Ibices autem et capr?? ac oves domestice sepius solent ad eum concurrere, scilicet per crepidinem ipsius alvei, cum in planitiem dimergitur, ob amorem salis, ubi plerumque capiuntur. Dicunt autem quod in isto monte Romuleo inormem quondam congregasset pecuniam predictus Romulus, cum in eum maneret, ubi nullus, qui sponte velit[Page 70 II]

pergere, aliquando ascendere valet. Hic autem senex, qui mihi tanta de eodem loco retulit, insinuavit mihi, quod quodam tempore ipse observasset magnam c?li serenitatem, in qua, summo surgens mane, cum comite quodam nomine Clemente ad eundem quantocius festinavit scandere montem. Qui cum iam prope essent, cepit cacumen eius nubium densitate cooperire ac tenebrescere; deinde paulatim crescens, pervenit usque ad ipsos. Ipsi vero inter tenebras nubium positi, manibusque se palpantes, vix per eandem obscuritatem aevadere potuerunt; visum itaque, ut dicebant, erat illis, ut desuper lapides mitterentur. Nam et aliis nonnullis talia contigisse ferunt. In summitate vero sua, ex una parte, nil aliud invenitur, preter salvincam, ex altera namque parte lacum mire magnitudinis cum pratum fertur esse. Idem autem senex solitus erat narrare de quodam imp<i>mo marchione nomine Arduino qui, cum sepius talia a rusticis audiret, videlicet de thesauro in eo congregato, accensoque animo protinus mandans clericis, ut celeriter secum propere illuc ascendere debeant. Qui acceptam crucem et aquam benedictam atque vexilla regia, letaniasque canentes, ire perrexerunt. Qui antequam pervenirent ad apicem montis, ?que, ut primi, cum ignominia sunt reversi. Ergo quia occasio narrandi se intulit, dum circumquaque narracio se extendit, amodo ad enarrandum opus <ce>ptum, vertamus stilum.

VI. Itaque ab episcopis Maurigenensis ecclesie sermonem exordiamur. Inclitus autem Abbo patricius Romanorum sic inter cetera que instituit vel ordinavit talia fatus verba, ait: «A

clericis itaque istarum civitatum vicinarum, quibus Deus me rectorem et dominum constituit, precipio ut nulla aliquando violencia, scilicet ab archidiacono vel primicerio, predicti paciantur monachi et ut crisma et sacro gratis ab ipsis accipiant oleo. Consecra<cion>es quoque altarium vel benedicciones sacerdotum[Page 72 II]

seu clericorum ab episcopo ecclesie Maurigenensis sine aliquo lucro vel premio a<c>cipiant, statimque post peractam consecracionem, sine mora episcopus ad propriam redeat sedem. Si autem episcopus ibi defuerit per qualicumque absencia, supradicti monachi, ubi melius elegerint, accipiant episcopum, qui et ipse eadem faciat similiter». Hucusque de decretis viri religiosissimi Abbonis. In solempnitatibus vero beati Petri apostolorum principis, erat talis consuetudo, ut veniens episcopus predictus Maurigenensis, cum mapula, ad omnem quidem obsequium abbatis paratum, digniter, ut decebat, valde, stola indutus candida, ante ipsius sacri c?nobii stabat abbatem ad tota missarum solempnia. Nam usque in presentem diem in antedictu episcopio ab ipsis tenetur beneficium, quod olim ab ipso monasterio optinuerunt prius episcopi, quam ipsi. Sic fecisse refertur Mainardus, Ioseph, Vuilielmus, Benedictus episcopi. Historum ergo pithafia episcoporum in predicto sepius vidi monasterio, ubi umati quiescunt.

VIII. Dicitur autem in hoc monasterio prisco habuisse tempore monachum quendam, olitorem, nomine Vualtharium, nobili orto stigmate ac regali procreatum sanguine. Famosissimus enim valde ubique fuisse adletham ac fortis viribus refertur, sicut de eo quidam sapiens versicanorus scripsit:

Vualtarius fortis,
quem nullus terruit hostis,
colla sup<er>ba domans,
victor ad astra volans
vicerat hic totum
duplici certamine mundum
insignis bellis,
clarior ast meritis.
Hunc Boreas rigidus
tremuit quoque torridus Indus,[Page 74 II]

ortus et occasus solis eum metuit.

Cuius fama suis titulis
redimita coruscis
ultra <ca>esareas
scandit abhinc aquilas.

Hic post multa prelia et bella, que viriliter in seculo gesserat, cum iam prope corpus eius senio conficeretur, recordans pondera suorum delictorum, qualiter ad rectam penite<nciam> pervenire mereretur. Qui cum in monasterio, ubi districtior norma custudiretur monachorum explorare melius deliberasset, continuo baculum queritans perpulcrum, in cuius summitate plurimis configi precepit anulis, qui per singula ipsorum anorum singulis tintinabulis appendi fecit, sumensque habitum peregrini atque cum ipso pene totum peragrans mundum, ut exploraret cum ipso studia vite monachorum atque regula ad quorumcumque pervenisset monasteria: tuncque illam, quam olim ferunt peregrinacionem habuisse, agressus est. Qui cum in qualicumque ingrederetur monasterium, tempore quo ipsi monachi ad laudes Deo reddendas intrabant, hoc enim valde observabat, percuciebat siquidem bis, vel ter cum ipso baculo pavementum ecclesi?, ut ad sonitum ipsorum tintinnabulorum discerneret illorum disciplinam. Erat enim in eo maxima calliditas et sollertis exploratio, ut sic monachorum disciplinam agnosceret. Qui, cum, ut supra rettulimus, prope totum peragrasset cosmum, venit utique ad Novaliciensem tunc in studio sanctitatis famosissimum monasterium, ubi, cum ingressus esset ecclesiam, percussit more solito ecclesi? solum. Ad quem sonitum quidam ex pueris retrorsum aspiciens, ut videret quid hoc esset, protinus magister scole in eum prosiliens, alapa percussit puerum alumpnum. Ubi ergo Vualtarius talia vidit, ingemuit ilico et ait: «En ergo hic, quod[Page 76 II]

multis diebus nonnulla terrarum spacia queritans repperire talia adhuc non valui». Exiens igitur statim ab ecclesia, mandavit siquidem abbati, ut secum colloquium habere dignetur. Cui cum suam insinuasset voluntatem, in pr<o>ximo habitum sumen<s> monachorum, efficitur protinus cultorem orti sponte et voluntarie

ipsius monasterii. Ipse vero accipiens duas longissimas funes, extenditque eas per ortum, unam scilicet per longum, altera namque per transversum. Tempore estatis, omnes noxias in illas suspendebat erbas videlicet radicibus ipsarum desuper expandebat contra solis fervorem, ut ultra non vivificarentur.

VIII. Hic ergo Vualtarius quis vel unde nuperrime fuerit vel a quo patre genitus sit non est bonum silencio abscondere. Fuit enim quidam rex in Aquitanie regnum nomine Alferus. Hic de coniuge propria habuit filium nomine Vualtharum, quem supra nominavimus. Huius temporibus in Burgundie regnum alius rex extiterat nomine Criricus, qui similiter habuit filiam, valde decoram, nomine Ildegundam. Hii vero reges iuramentum inter se dederant, ut quando ipsi pueri ad legitimam etatem primitus venissent, se invicem sociarent, scilicet cum tempus nubendi illis venisset. Qui ergo pueri antequam se sociarent, subiecta sunt regna patrum suorum atque ipsi obsides dati sub dicione regis Atile, Flagellum Dei, qui eos secum duxerat cum Aganone, obside regis Francorum, nomine Gibico.

IX. Hii namque pueri Attila causa obsidionis a propriis accipiens patronibus, cum maxima pecunia ad suam cum suis repetit arva. Sic quidam metricanorus de ipsis ait:[Page 78 II]

Tunc Avars gazis onerati denique multis, obsidibus sumptis Haganone, Hilgunde puella, nec non Vualthario redierunt pectore l?to. Attila Pannonias ingressus et urbe receptus, exulibus pueris magnam exhibuit pi?tatem hac veluti proprios nutrire iubebat alumpnos; virginis et curam reginam mandat habere. Ast adolescentes propriis conspectibus ambos semper inesse iubet, sed et artibus imbuit illos, presertimque iocis belli sub tempore habentis. Qui simul ingenio crescentes mentis et ?vo[Page 80 II]

robore vincebant fortes animoque sophistas donec iam cunctos superarent fortiter Hunos. Militi? primos tunc Attila fecerat illos sed non inmerito, quoniam si quando moveret (vv. 93-107) bella per insignes regionum illarum, isti ex pugna victoria micabant. Ideoque princeps ille quidni dilexerat illos. Virgo etiam qu? cum ipsis ducta fuerat captiva, Deo sibi prestante, regin? placavit vultum et ipsa auxit illi amorem. Ex nobilis ergo moribus et operum habundans sapienti?, ad ultimum vero fit ipsa regis et regin? thesauris custoda (?) cunctis, et modicum deest quin regnet et ipsa, nam quicquid voluit de rebus fecit et actis. (v. 115) Gybicus interea rex Francorum defungitur et regno illo Cundharius eius successit filius, statimque foedera Pannoniarum dissolvit atque censum illi deinceps negavit. At vero Haganus exul, agnita proprii domini mortem, ilico fugam parat. Ex cuius discessum rex cum regina multum dolentes, Vualtharum retinere nitentes, ne forte simili exitu illum amittentes, rogare illum coeperunt, ut filiam alicuius regis satrapis Pannoniarum summeret sibi uxorem, et ipse ampliaret illi rure domosque. Quibus Vualtharius talia respondit verba: «Si nuptam», inquit, «accipiam, secundum Domini preceptum, in primis vinciar curis et amore puelle (v. 151) ?dificare domos cultumque intendere ruris. (v. 153) Nil ergo, mi senior, tam dulce mihi, quam semper tibi in?ss? fideli, teque, optime, deprecor, pater, per propriam vitam, atque per invictam gentem Pannoniorum, ut non ulterius me cogas summere t?das». (v. 167) Cumque hec dixisset, sermones statim deserit omnes. Sicque rex deceptus, sperans Vualtharius recedere numquam. Moxque satrap? illi certissima venerat fama de quondam gentem, quondam ab Hunis devictam, super se iterum hostiliter ruentem. Tunc ad Vualtharum convertitur actio rerum qui mox militiam percensuit ordine totam et bellatorum confortat corda suorum. (vv. 173-75) Nec mora, consurgit, sequiturque exercitus omnis. Et ecce locum conspexerat pugne et numeratam[Page 82 II]

per latos aciem campos. lamque congressus uterque infra t?li iactum constiterat cuneus. Tunc utique clamor ad auras

tollitur, horrenda confunditur classica voce
continuoque hastae volitant hinc indeque dense
fraxinus et cornus ludum miscebant in unum
fluminis inque modum cuspis vibrata micabat, (vv. 179-87)
fulmineos promunt hastas clipeosque revolvunt. (v. 192)
Inde concurrunt acies et postmodum pugnam restaurant, ibique
pectora eorum quorum partim rumpuntur pectoribus. Sternuntur et
quasdam partes virorum duro umber.
Valtharius tamen in medio furit agmine bello
obvia quaeque metens hac limite pergens.
Hunc ubi conspiciunt hostes tantas dare strages
ac si presentem metuiebant cernere mortem
et quem cumque locum sibi dexteram, sive sinistram
Valtharius praeteret, cuncti mox terga dederunt. (vv. 196-201)
Cumque ex victoria coronati lauro, Valtharius cum Hunis reverteretur,
mox palatini ministri arcis ipsius loci occurrerunt
equitemque tenebant, donec vir inclitus ex alta descenderet sella,
quique demum forte requirunt si bene res vergant. Qui modicum
illis narrans intraverat aulam. Erat enim oppido lassus,
regisque cubile petebat. Illicque in ingressu Hilgundem solam
offendit residentem. Cui post amabilem amplexionem atque dulcia
oscula dixit:
«Otius huc potum ferto, quia fessus anhele».
Illa mero tallum complevit mox preciosum (vv. 223-24)
atque Valthario ad bibendum obtulit, qui signans accepit
virginemque manum propria constrinxit, at illa (v. 226)
reticens, vultum intendit in eum. Cumque Valtharius bibisset,
vacuum vas reddidit illi.
Ambo enim noverant de se sponsalia facta.
Provocat et tali caram sermone puellam
«Exilium pariter patimur iam tempore tanto.
Non ignoramus enim quod nostri quondam parentes
inter se nostra de re fecere futura». (vv. 229-33)
Que cum diu talia et alia huiusmodi audisset virgo verba, cogitabat
hoc illi per hyroniam dicere. Sed paululum cum conticuisset,
taliam illi fatur: [Page 84 II]

«Quid lingua simulas, quod ab imo pector dampnas?
Ore mihi fingis, toto quod corde refutas?
Tamquam si sit tibi magnus pudor ducere nuptam».
Vir sapiens contra respondit et intulit ista:
«Absit quod memoras, dextrorsum porrige sensum.
Scis enim nil umquam me simulata mente locutum. (vv. 237-42)
Adest itaque hic nullus, exceptis nobis duobus. Amodo namque
esto mente sollicita, quae extrinsecus es regis reginaeque thesauris
custoda.
In primis galeam regis tunicamque trilecem
assero, lorica, fabrorum insigne ferentem,
diripe, bina dehinc mediocria scrinia tolle.
His armillarum tantum da Pannonicarum,
donec vix relevas unum ad pectoris honorem.
Inde quater binum mihi fac de more coturnum. (vv. 263-68)
Insuper a fabris hamos clam posce retortos.
Nostra viatica sint pisces simul atque volucres.
Ipse ego piscator, sed auceps esse cohortor.
Hec intra ebdomade caute per singula connote.
Audisti quod habere vianti forte necesse est. (vv. 271-75)
Postquam septenos Phoebus remeaverit orbes,
convivia locuta parabo
regi ac reginae, satrapis, ducibus, famulisque,
atque omni ingenio potu sepelire studebo, (vv. 277-80)
ita ut nullus supersit, qui sciat vel recognoscat cur, vel ob quam
causam factum sit tale convivium. Te tamen premoneo mediocriter
vinum utere, ut vix sitim extinguas ad mensam. Reliqui
vero cum surrexerint, tu ilico ad nota recurre opuscula.
Att-ubi potus violentia superaverit cunctos,
tunc simul occiduas properemus querere partes». (vv. 285-86)
Virgo vero dicta viri valde memor precepta complevit, et ecce
prefinita dies epularum venit et ipse
Valtharius, qui magnis instruxit subditis escas. (vv. 288-89)
Luxuria denique in media residebat mensa. Rex itaque ingreditur
aulam velis undique septam. Heros itaque solito more salutans
quem magnanimus
duxerat ad solium, quem bisseus compsit et ostrum.
Consedit laterique duces, hinc indeque binos

assedere iubet, reliquos locat ipse minister; (vv. 293-95)[Page 86 II]

centenos simul accubitus et diversas dapes libans convivia redundat.
His sublatis alie referuntur edende, (v. 298)
et pigmentatus crateres Bachus adornat. (v. 301)
Vualtharius cunctos ad vinum ortatur et escam. (v. 303)
Postquam depulsa fames fuerat atque sublata mensa, Vualtharius
iam dictus, dominum letanter adorsus, dixit: «In hoc rogito
gratias vestra ut clarescat in primis atque vos reliquos l?tificetis».
Qui simul in verbo nappam dedit arte peractam, gestam referentem
priorum ordinem sculpture ipsius, quam rex accipiens
uno austu vacuaverat et confestim iubet reliquos omnes tali bibitione
imitari. Tunc citissime accurrunt pincerne, atque recurrunt.
Pocula plena dabant et inania suscipiaebant. (v. 313)
Ebrietas fervens tota dominatur aula.
Balbutit madido facundia fusa palato. (vv. 315-16)
Seniores fortes videres plantis titubare.
Taliter in seram produxit bacchica noctem. (v. 318)
Nam ire volentes Vualtharium munere retraxit, donec pressi
somno potusque gravati per porticibus sternuntur humotinus
omnes passim. Eciam si tota civitas igne fuisse succensa et ipse
flamivoma super ipsos crassari videretur, scilicet minitans mortem,
nullus remansit qui scire potuisset causam.
Tandem dilectam vocat ad semet mulierem
precipiens causas citius deferre paratas
et ipse de stabulis duxit victorem aequorum
quem ob virtutem Leonem vocitaverat ipse.
Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit. (vv. 324-28)
Postquam enim hunc caballum ligamentis solito circumdederat,
ecce scrinia plena gaz?, quibus utrique suspendit lateri, atque
itinere longo modicella ponit cibaria
loraque virgine?, mandat fluitantia dextr?.
Ipseque vestitus lorica more gygantis (vv. 332-33)
atque
capiti inposuit suo rubras cum casside cristas, (v. 334)
ingentesque complectitur aureis ocreis,
et levum femur ancipiti precinxerat hens?
atque alio dextrum pro ritu Pannoniatum.[Page 88 II]

His tamen ex una tantum dat vulnera parte.
Tunc hastam dextra rapiens, clipeumque sinistra (vv. 336-39)
c?perat invisa terra trepidus decedere
Femina duxit ?quum nonnulla talenta gerentem.
Ipsa vero in manibus virgam tenet simul columnam
in qua piscator hamum transponit in undam. (vv. 341-43)
Nam idem vir maximus gravatus erat undique t?lis. Ob hoc suspectam
habuit cuncto sibi tempore pugnam Sed cum prima lumina
Phoebus rubens terris ostendit,
in silvis latitare student et opaca requirunt. (v. 349)
Ergo tantum timor pectora muliebria pulsabat, ut cunctos susurros,
aures vel ventos horreret,
formidans collisos racemos siv? volucres. (v. 353)
Vicus diffugiunt, speciosa novalia linquunt,
montibus intonsis cursos ambage recurvos. (vv. 355-56)
Ast urbis populus somno vinoque solutus. (v. 356)
Sed postquam surgunt, ductorem quique requirunt
ut grates faciant, hac festa laude salutent. (vv. 360-61)
Attila nempue utraque manu caput amplexatur, ?grediturque
thalamo ipse rex, Vualtharium dolendo
advocat, ut proprium quereretur forte dolorem. (v. 364)
Cui respondent ipsi ministri s? non potuisse invenire virum.
Sed tamen princeps sperat eundem Vualtharium in somno quietum
recubare tentum hactenus hac occultum locum sibi delegisse
sopori. Ospirin vero regina, hoc illi nomen erat, postquam
cognovit Hildegunde abess?, nec vestem deferre iuxta su?tum
morem, tristior satrap? inmensis strepens clamoribus dixit:
«O detestandas, quas h?ri sumpsimus escas,
o vinum, quod Pannonias dextruxerat omnes.
Quod domino regi iamdudum prescia dixi,
approbat iste dies, quem nos superare nequimus.
H?n, hodi? imperii nostri c?cidisse columpna
noscitur. H?n, robur procul ivit et inclita virtus.
Vualtharius, lux Pannoni?, discesserat inde,
Hildgundem quoque mi karam deduxit alumpnam».
Iam princeps offertus nimia succenditur ira. (vv. 372-80)

Mutant priorem l'eticiam merentia corda,
sic intestinīs rex fluctuatur undique curis. (v.385)
Atque ipso quippe die fastidit omnino potus et ?scam, nec placidam
curam membrīs potuit dare quietem, at ubi nox supervenit
atra, decidit in lectum, ubi nec lumina clausit vertiturque frequenter
de latus in later?, tamquam si iacula transfixus ?ss? acuta.
Indeque surgens discurrit in urbem
atque thorū veniens, simul attingit atque reliquid.
Taliter insomnem consumpserat Attila noctem.
At profugi comites per amica silentia euntes. (vv.398-400)
Tunc rex votum fecerat, ut si quis Vualtharum illi vinctum afferret,
mox illum aurum vestiret, s?pe recoctum. Sed nullus in
tam magna regione fuit inventus tyrannus, dux sive comes s?u
miles sive minister qui, quamvis proprias ostendere cuperet vires,
Vualtharum aliquando iratum presumpserit armis insequi.
Nota siquidem virtus eius fuerat facta prope omnibus terr? habitatoribus.
Qui Vualtharius, ut dixi, fugiens noctibus ivit atque
die saltus requirens et arbusta densa. Hic vero arte accersita,
pariter volucres arte capit,
nunc fallens visca, nunc fisso denique ligno. (v.422)
Similiter in flumina inmittens hamum, rapiebat sub gurgitibus
predam.
Sicque famis pestem pepulit tolerando laborem. (v.425)
Namque toto tempore fuge se virginis usu
continuit vir Vualtharius, laudabilis heros. (v. 427)
Et ecce XL dies sol per mundum circumfluxerat
ex quo Pannonia fuerat digressus ab urbe. (v. 429)
Ergo eo die quo numerum clauserat istum, venit ad fluvium iam
vespere mediante, cui nomen est R?num, qua cursus tendit ad
urbem
nomine Vuarmatiam regali sede nitentem.
Illic pro naulo pisces dedit antea captos. (vv. 433-34)[Page 92 II]

Cumque esset transpositus, graditur properanter anh?lus. Orta
vero dies,
portitor exsurgens, prefatam venit in urbem, (v. 437)
ubi regali coquo, reliquorum certe magistro, detulerat pisces,
quos vir ille viator dederat. Hos vero dum pigmentis condisset
et apposuisset
regi Cundhario, miratus fatur ab alto: (v. 441)
«Ergo istius modi pisces mihi Frantia numquam ostendit. Dic
mihi quantotius cuihas homo detulit illos » .
At ipse respondens narrat quod nauta dedisset. (v. 445)
Tunc princeps hominem iussit accersire eundem.
Et cum venisset, de re quesitus eadem
talī dicta dedit, et causam ex ordine pandit: (vv. 447-48)
«Vespere enim preterito residebam ego littore Rh?ni. Conspexi,
et ecce viatorem vidi festinanter venire, tamquam pugne per
membra paratum,
aere etenim poenitus fuerat, rex inclite, cinctus. (v. 452)
Gerebat namque scutum gradiens et hastam chorscam. Viro
certe forti similis fuit et quamvis ingens asportaret honus, gressum
tamen extulerat acrem. Hunc incredibili forme puella decorata
nitore assequebatur. Ipsaque caballum per lora rexit robustum,
bina quidem scrinia non parva ferentem dorso. Qu? scrinia
dum cervicem sonipes ille discutebat ad altum voluminaque
crurum superba glomerare cupiebat, dabant sonitum quasi quis
gemmis illiserit aurum. Hic miles mihi presentes pro munere dederat
pisces». Cumque his Hagano audisset verbis, residebat
quippe ad mensam,
l?tus in medium prompsit de pectore verbum:
«Congaudete mihi, qu?so, qui <t>alia novi,
Vualtharius collega meus remeavit ab Hunis». (vv. 465-67)[Page 94 II]

Cundharius vero princeps atque superbus ex hac ratione
vociferatur, et omnis ei mox aula reclamat: (v. 469)
«Congaudete mihi, iubeo, quia gazam, quam Gybichus rex pater
meus transmisit Attilae regi Hunorum, hanc mihi Cunctipotens
huc in mea regna remisit». Qui cum dixisset talia, mensam
pede perculit, et exiliens ducere aequum iubet et sellam componere
ilico sculpta, atque de omni plebe elegit XII viros vi<ribus>
insignes et plerumque animis probatos. Inter quos simul ire Haganone
iubebat. Qui Hagano memor antiquae fidei et prioris socii

nitebatur transvertere rebus. Rex tamen ? contra instat et clamat:

«Ne tardate viri, precingite corpora fer<ro>». (v. 481)
Instructi itaque milites t?lis, nam iussio regis urgebat, exiebant portis, ut Vualtharium caperent, sed omnimodis Hagano prohibere studebat. At infelix rex coepto itinere resipiscere non vult. Interea vir inclitus atque magnanimus Vualthareus de flumine pergens, venerat in silvam Vosagum ab antiquis temporibus vocitatum. Nam nemus est ingens et spatiosum atque repl?ta ferarum plurima, habens ibi su?tum canibus resonare tubisque. In ipsa itaque sunt bini montes, in secessu ipsius, atque propinqui, in quorum medium quamvis angustum sit spatium, tamen specus extat amoenum.

Mox iuvenis, ut vidit, «Huc», inquit, «eamus». (v. 498)
Nam postquam fugiens Avarorum arvis discesserat non aliter somni requiem gustaverat idem, (v. 501)
quam super innixus clipeo vir clausurit oculos. Tum demum, bellica deponens arma, dixit virgini, in cuius gremium fuerat fusus: «Circumspice caute, Hildegund, et nebulam si tolli videris atram, (v. 505)
tactu blando me surgere conmonitato. ?tiam si magnam conspexeris ire catervam, ne subito me excutias a somno, mi kara, cav?to, sed instanter cunctam circa explora regionem». (v. 510)[Page 96 II]

H?c ait. Statim oculos concluserat ipse, desiderantes frui iamdiu satis optata requie.

Ast ubi Cundharius vestigia pulvere vidit cornipedem rapidum s?vis calcaribus urguet (vv. 513-14)
dicens:
«Accelerate viri, iam nunc capi?tis eundem numquam hodie effugiet, furata talenta relinquet». (vv. 516-17)
Ilico inclitus Hagano contra mox reddit ista: «Unum tantum verbum dico tibi, regum fortissime, si tocies tu Vualtharium pugnasse videres, (v. 520)
quotiens ego nova c?de furentem, numquam tam facile spoliandum forte putares.
Vidi Pannonicas acies, cum bella egerent, contra aquilonares sive australes regiones. Illic Vualtharius propria virtute choruscus hostibus invisus sociis mirandus obibat. Quisquis ei congressus erat, mox Tartara vidit. O rex et comites, experto credite quantus in clipeum surgat, qua turbine torqueat hastam». Sed dum Cundharius, male sana mente gravatus, nequaquam flecti posset, castris propiabant. (vv. 522-31)
At Hiltgund de vertice montis procul aspiciens, pulvere sublato, venientes sensit, ipsum Vualtharium placido tactu vigilare monebat. ?minus illa refert quandam volitare phalangam. Ipse vero oculos tersos summi glaucomate purgans paulatim rigidos ferro vestiverat artus. (vv. 535-38)
Cumque paululum properassent, mulier corusscantes ut vidit hastas, stupefacta nimis: «Hunos hic», inquit, «habemus». Que ilico in terram cadens effatur talia tristis: «Obsecro, mi senior, mea colla seccentur, ut que non merui thalamo sociari, nullius iam ulterius paciar consorcia carnis». Cui Vualtharius: «Absit quod rogitas, mentis depone pavorem. (v. 551)
Ipse Dominus, qui me de variis sepe eduxit periculis,[Page 98 II]

Ille valet hic hostes, credo, confundere nostros».

H?c ait, oculosque adtollens, effatur ad ipsam: «Non assunt hic Avars, sed Franci Nivilones, cultores regiones».

Aspicit et gnoscens iniu<n>xit talia ridens: (vv.553-57)
«En galeam Ahganonis, meus collega veteranus atque socius». Hoc h?ros introitum stacionis hadibat, inferius stanti predicens sic mulieri:

« Coram hac porta verbum modo iacto superbum: (vv. 560-61) hinc nullus rediens Francus, quis suae valeat nunciare uxori, qui tante presumpserit tollere gaze». Nec dum s?rmonem compleverat, et ecce humotenus corruit, et veniam petiit, qui talia dixit. Postquam autem surrexit, contemplans omnes cautius (v. 566) dixit: «Horum, quos video, nullum timeo, Haganone remoto, nam ille meos per prelia sit mores, iamque didicit, tenet et hic etiam sat callidus artem.

Quem si forte, volente Deo, intercepero solum, (v. 570)
ex aliis namquam formido nulla».
Ast ubi Vualtharium tali statione receptum
conspexit, Hagano satrap? mox ista superbo (vv. 572-73)
suggerit verba: «O senior, desiste lacescere bello
hunc hominem. Pergant primum, qui cuncta requirunt
et genus et patriam, nomenque et locum relictum, (vv. 575-76)
vel si forte petat pacem, prebens sine sanguine». Qui licet
invitus dicta Haganoni acquievisset, misit ilico e suis mandans
Vualthario, ut redderet pecuniam, quam deferebat. Ad
quos Vualtharius talia fertur dedisse verba: «Ego patri suo ?a
non tuli, neque sibi, set si voluerit eam capere, vi defendo eam,
fundens alterius sanguinem». Cumque hec denunciata essent[Page 100 II]

Cundhario, protinus misit, qui eum oppugnarent. Vir autem ille
fortis, ut erat, viriliter se ab ipsis modicum defendens, ilico
interfecit. Rex <autem> ut vidit, et ipse protinus, feroci animo,
cum reliquis super eum venit. Vualtharius vero nichil formidans,
sed magis, ut supra <dixi>, viriliter instabat prelio. Cepit
autem et ex illis Vualtharius victoriam, occisis cunctis, preter
regem et Haganonem. Qui cum eum nullatenus superare possent,
simulaverunt fugam. Sperans ergo Vualtharius eos inde discedere,
reversus in statione, acceptaque omni suppellectile suo,
et ipse mox cum Ildugunda, ascensis equis, cepit iter agere.
Cumque Vualtharius egressus esset ab antro V vel octo stadia,
tunc leti posterga ipsius recurrentes memorati viri, quasi victum
eum iam extra rupe cogitabant. Contra quos ilico Vualtharius,
quasi leo insurgens, armis protectus, fortiter debellabat, bellantibus
sibi. Qui diu multumque invicem pugnantes ac pre nimia
lassitudine et siti deficientes, iam non valebant virorum fortissimum
superare. Et ecce respicientes viderunt a sagma Vualtharii
vasculum vini dependere.
X. Interea in eodem monasterio pro consu?tudine eisdem
temporibus dicitur habuisse plaustrum ligneum mir? pulchritudinis
operatum, in quo nihil aliquando fertur portasse aliquid
preter unam perticam, qu? sepiissime configebatur in eo, si necessitas[Page 102 II]

cogeretur; sin autem, tollebatur et alio in loco recondebatur.
In cuius summitate ferunt qui videre vel audire a videntibus
potuerunt, habuisse tintinnabulum appensum, valde resonantem.
Cortes vero vel vicos ipsius monasterii, qu? erant proximiores
monasterio per Itali? tellus, in quibus ministri monachorum
oportunis temporibus congregabant granum, aut vinum.
Cum autem necessitas vehendi exigeret ad monasterium
eundem sumptum; mittebatur plaustrum hunc cum predicta
pertica in eo conficta, cum skilla, ad predictos vicos, in quibus
scilicet vicis inveniebantur nonnulla alia plaustra congregata,
plerumque centena, aliquando ?tiam quinquagena, qu? deferebant
frumenta vel vinum ad ante dictum coenobium. Hunc vero
plaustrum domnicalem nil ob aliud mittebatur, nisi ut agnoscerent
universi magnates, quo ex illo inclito essent plaustra monasterio.
In quibus erat nullus dux, marchio, commes, presul,
vicecommes, aut villicus, qui qualicumque violentia auderet eisdem
plaustribus inferre. Nam per foros Itali? annuales, ut tradunt,
nullus audebat negotia exercere, donec eundem plaustrum
vidissent advenire mercatores, cum skilla. Contigit autem quadam
die, ut ministri ipsius ecclesi?, cum supradictis plaustribus
honeratis, solito venirent more ad monasterium. Qui venientes
in ipsa valle, in quodam prato, invenerunt familiam[Page 104 II]

regis * * pascentes equos regios. Qui statim ut viderunt tanta
bona servis Dei ministrare, fastu superbi? inflati, insurgunt ilico
super eisdem hominibus, auferentes ab eis omnia qu? deferebant.
Qui defendere volentes s? et sua, incurrerunt in maiorem
ignominiam, perdentes omnia. Qui statim mittunt legatum ad
monasterium, qui ista nunciaret abbati et fratribus.
X. Abbas autem mox iussit congregari fratres, quibus insinuavit
omne rei eventum. Erat autem tunc pater congregationis
eiusdem monasterii nomine Asinarius, vir sanctitatis egregius,
Francicus genere, multis fulgens virtutibus. Cui cum unus nomine
Vualtarius, cui superius memoriam fecimus, respondisset,
ut diligeretur illic predictus pater sapientes fratres, ob quorum
precacionem, tanti sumptui dimitterent iamdicti predones invasionem.
Respondit protinus eidem abbas et ait: «Quem prudentiorem
et sapienciolem te mittere possimus, omnino ignoramus.

Te autem, frater, moneo ac iubeo, ut celerius ad eos pergās nobisque victum vi raptum quantotius reddere festinent moneto, alioquin citissime in gravi ira incurrant Dei». At Vualtarius, cum sciret conscientie sue illorum contumacia ferre non posse, respondit se denudandum ab ipsis tunicam quam gestabat. Predictus vero pater, cum esset religiosus, ait: «Si abstraxerint a te tunicam, da illis et cucullam, dicens preceptum tibi fuisse a fratribus». Cui Vualtarius: «Ergo de pellicia, ac de interula, quid facturus sum?» Respondit venerandus pater et ait: «Dicito et ex illis tibi a fratribus ?que fuisse imperatum». Tunc Vualtarius: «Obsecro, mi domne, ne irascar, si loqui addero: de femoralia, quid erit, si similiter voluerint facere, ut prius fecerunt?»[Page 106 II]

Et abbas: «Iam tibi predicta sufficiat humilitas; nam de femoralia tibi aliud non precipiam, cum magna nobis videatur fore humilitas priorum vestium expoliatio». Exiens vero Vualtarius cum talia audisset a tanto patrone, c?pit a familia queritare monasterii, an haberetur ibi caballum, cui fidutia inesset bellandi, si necessitas cogeretur. Cui cum famuli ipsius ?cclesie respondissent bonos et fortes habere poene se essedos, repente iussit eos sibi adsistere. Quibus visis, ascendit mox cum calcaribus, causa probationis, supra singulorum dorsa. Cumque promovisset primos et secundos et sibi displicuissent, rennuit eos extimplo, narrans illorum vitia. Ille vero recordans secum nuper deduxisse in monasterio illo caballum valde bonum, ait illis: «Illum ergo caballum, quem ego huc veniens adduxi, vivit, an mortuus est?» Responderunt illi: «Vivit, domne»; inquit: «iam vetulus est; c?terum ad usum pistorum deputatus est, ferens quotidi? annonam ad molendinum hac referens». Quibus Vualtharius: «Adducatur nobis et videamus qualiter se Habetur». Cui cum adductus ?ss?t et ascendisset super eum hac promovisset, ait: «Iste», inquit, «adhuc bene de meo tenens nutrimentum, quod in annis iuvenilibus meis illum studui docere». Accipiens ergo Vualtharius ab abbate et cunctis fratribus benedictionem hac valedicens, sunnens secum duos vel tres famulos, propere venit ad iamdictos predatores. Quos cum humiliter salutasset, c?pit illos monere, ne iam servis Dei ulterius talem inferrent iniuriam, qualem tunc fecissent. Illi autem cum dura Vualthario coepissent respondere verba, Vualtharius ? contra sepissime illis duriora referebat. Hii vero indignati hac[Page 108 II]

a superbi? spiritu incitati, cogeant Vualtharium exuere vestimenta, quibus indutus erat. At Vualtharius humiliter ad omnia obaudiebat, iuxta preceptum abbatis sui, dicens a fratribus hoc sibi fuisse imperatum. Cumque expoliassent eum, coeperunt ?tiam calciamenta et caligas abstrahere. Cum autem venissent ad femoralia, diutius institit Vualtarius, dicens sibi a fratribus minime fuisse imperatum, ut femoralia exueret. Illi vero respondentes, nulla sibi fore cura de precepta monachorum; Vualtharius vero ? contra semper asserebat nullo modo sibi convenisse ea relinquere. Cumque c?pissent illi vehementissime vim facere, Vualtharius clam abstrahens a sella retinaculum, in quo pes eius antea herebat, percussit uni eorum in capite, qui cadens in terram velut mortuus factus est, arreptaque ipsius arma percuciebat ad dexteram, sive ad sinistram. Deinde aspiciens iuxta se, vidit vitulum pascentem, quem arripiens abstraxit ab eo humerum, de quo percutiebat hostes, persequens ac dibachans eos per campum. Volunt autem nonnulli, quod uni eorum qui Vualtario plus ceteris inportunius insistebat, cum se inclinasset, ut calciamenta Vualtharii ab pedibus eius extraeret, hisdem Vualtharius ilico ex pugno in collum eius percuciens, ita ut os ipsius fractum in gulam eius caderet. Ex illis namque plurimis occisis, reliqui vero in fugam versi, relinquerunt omnia. Vualtharius autem adepta victoria, accipiens cuncta et sua et aliena, repedavit continuo ad monasterium cum maxima pred<a> oneratum. Abbas autem talia, ut ante audierat, vidit, ilico ingemuit ac se in lamentum et precibus cum reliquis pro eo dedit fratribus, increpans eum valde acrius. Vualtarius vero exin penitentiam accipiens a predicto patrono, ne de tanto scelere superbiretur in corpore, unde iacturam pateretur in anima. Tradunt autem nonnulli, quod tribus vicibus cum Paganis superirruentibus pugnaverit atque victoriam ex illis capiens, ignominiose ab arva expulerit. Nam ferunt aliquanti, quod alio tempore cum de prato reverteretur[Page 110 II]

ipsius monasterii, quod dicitur Mollis, de quo eiecerat

equos regis Desiderii, quo ibi invenerat pascentes hac vastantes erbam. Qui cum multos ex illis debellans vicisset ac reverteretur, invenit iusta viam columnam marmoream, in qua percussit bis ex pugione, quasi leto animo ex victoria, qui maxima ex ea incidens parte deiecit in terram. Unde usque in hodiernum ibi dicitur diem: percussio vel ferita Vualthari.

XII. Obiit interea vir magnanimus atque inclitus comes et aleta Vualtharius senex et plenus dierum, quem asserunt nostri multos vixisse annos, quorum numerum collectum non repperi, sed in actis vit? su? cognoscitur quibus extiterit temporibus. Hic, sicut legitur in hoc fuisse evo, prudenti? corporis ac decore vultui strenuissime adornatus, ita in predicto monasterio post militi? conversionem, amoris obedienti? et regularis discipline oppido fervidissimus fuisse cognoscitur. Inter alia etiam que ipse in eodem gessit monasterio, fecit siquidem, dum vixit, in summitate cuiusdam rupis sepulcrum in eadem petra laboriosissime excisum, qui post sue carnis obitum in eodem, cum quodam nepote suo nomin? Rataldo, cognoscitur fuisse sepultus. Hic filius fuit filii Vualtharii, nomine Ratherii, quem peperit ei Hildegund, prenominata puella. Horum ergo virorum ossibus post multos annos defunctionis sue sepissime visitans, pre manibus habui. Nam huius Rathaldi capitis quedam nobilis matrona,[Page 112 II]

cum illo, causa orationis, cum aliis convenisset ex Itali? tellus, occulte in braciare supposuit suo, atque ad quendam castrum suum deportavit. Quod cum, quadam die, igne supposito, concremaretur, post multa adustionem, illum recordans capite, foras traxit atque contra igne tenuit, qui mox mirifice extinctus est.

XIII. Post itaque incursionem Paganorum, qu? ultima contigerat vice, ante quam hisdem locus reedificaretur, ignorabatur omnino supradicta sepultura Vualtharii ab incolis loci, sicut ceteras alias. Eratque tunc vidua, nomine Petronilla, in civitate Sigusina, qu?, ob nimiam senectutem, totam, ut fertur, incedebat curvam, cuius quoque oculi iam pene caligaverant. Haec vero mulier habuit filium, nomin? Maurinum, quem Pagani de predicta valle secum vim facientes deduxerunt, cum ceteris, concaptivus; cum quibus, ut dicebat, amplius quam xxx^{ta} in illorum manserat arva annorum. Postmodum vero licentia a proprio accepta domino, ad domum remeavit propriam, in qua inveniens matrem iam senio confectam, ut supra diximus, que cotidie ad solis residere erat solita teporem, supra quandam amplissimam petram, que proxima erat civitati. In huius ergo femine circuitu veniebant viri cum femine civitatis, scisitantes ab ea de antiquitate ipsius loci, que referebat illis multa, maxime de Novalicio monasterio. Dicebat enim illis multa et inaudita, que viderat vel audierat a progenitoribus, et quantos abbates, quantasve destructiones ipsius loci facte a Paganis fuerant. Haec igitur quadam die deduci illic se fecerat a quibusdam viris, que ostendit illis sepulturam Vualtharii, que ante ignorabatur, sicut ab antenatis audierat, quamquam enim nulla feminarum olim appropinquare in illo loco audebat. Referebat etiam quantos puteos nuperrime in illo habebant loco. Nam vicini agebant pretaxate mulieris cctos prope vixisse annos.[Page 114 II]

XIV. Antiquis quoque temporibus erat monasterium subditum Novalicio in vallem Bardoniscam, ubi dicitur Plebe martyrum, pro eo quia ibi quondam occisi fuerunt monachi ipsius monasterii, cum diversi generis atque sexus, qui ibidem quasi confugium fecerant a paganis Langobardi, eo tempore quo ipsi Novaliciensem monasterium similiter depopulaverunt, inter quos interfectus fuit quidam monachus nomine lustus, qui iustus erat et nomin? et opere, atque alter cui nomen fuit Flavianus. Horum namque monachorum epythafia suis capitibus subposita sunt tempore interfectionis eorum. Quorum unus sic legebatur: «Hic iacet lustus monachus, frater Leonis, sotius sancti Petri veri»; alterum vero non reminiscimus .[Page 116 II]

XV. In eodem denique monasterium mult? fiunt semper sanctorum visitationes, que sepissime bonis monachis et simplitoribus hominibus apparent. A quibus nonnullis audivi, Domino teste, referre quia tanta turba beatorum hominum albatorum ibi bonis apparent in silentio noctis, quanta si videres ex civitate aliqua omnes viri et femine simul pergere, sicut faciunt Christicoli tempore rogationum, quando pergunt per ecclesias, sanctorum sufragia flagi<tantes>...

XVII. ...g...Abbone(?) patricio, qui et ipse mox tradidit eidem loco atque abbati, pro eo quia prope erat de iamdicti c?nobii, et ille archiepiscopus recepit pr?fatam cellam puellarum, vocabulo sancti Petri, in sua civitate.[Page 120 II]

XVIII Cum autem vir clarissimus atque mente et rebus Deo ditissimus fam sepe dictus patritius cum cuncta donatione, qu? ex suis opibus et ruribus, sive servis et ancillis, quibus beato Petro Novaliciensi monasterio tradiderat, quem sibi, ut supra locuti sumus, heredem mente devota instituit, timens ne aliquando post multa annorum curricula ipsud monasterium a qualicumque gente vastaretur, - quod et ter, eu!, factum fuisse legimus -, prec?pit ex candidissimis marmoribus et diversis lapidum generibus mire pulchritudinis et altitudinis elevari archum in Sigusina civitate, herens muros ipsius de foris, sub quo olim terebatur via, qua vehebatur iuxta aque ductum ante castrum Viennensis, in quo fecit ex ambabus scribere partibus, que et quanta in ipsa civitate et in tota valle tradiderat herede suo beato Petro, ut si aliquando, invidiante vel incitante diabolo, monasterium ipsud destrueretur, ut monachi, qui ibidem iterum ?dificantes habitare vellent, in predicto lectitando invenirent archum, que ad eundem locum pertinere videbatur arva. Propterea enim studiosissimus pater in predicto scribere voluit arco, ut quanto plures eam legerent, tanto minus honor ipsius monasterii occultaretur: videlicet, ut hi qui de Italia transituri erant ad Galliam supra se ante oculos in promptu haberent eandem scripturam; similiter vero illi, qui de Gallia viam carpebant ad Italiam, ex altera archi parte haberent que legere possent, quatenus semper scirent monachi ipsius coenobii, quid olim ibi delegisset ipse. Similiter per omnes vicos et curtes precepit fieri que[Page 122 II]

usque in odiernum permanent diem. Ipse vero residebat in castrum Viennensem, in quo aliquantas petras de eadem re iussit conscribi.

XIX. Erant autem sub eodem monasterio eo tempore multa monasteria, scilicet in Frantia et in Burgundia, sive in Italia, seu in Gallia, necnon et per diversas provintias, sicut et in Roma duo monasteria atque in Golismo alia duo. Cum vero persecutio Paganorum facta fuisset in predicto Novalicio, tunc illi monachi, qui erant de Frantia, ad propriam repedaverunt arvam, manentes deinceps per cellulas, que ante fuerant sub eius ditione con<s>titut?. Similiter namque alii atque alii fecerunt, deferentes libros ex illo antiquissimo loco atque membranas. Tertia autem destructione facta, permansit locus ille, sacer ac Deo dicatus, * * annis absque habitatione alicuius hominis. Sicque factum est, ut cum illi de Frantia fuerant sive de diversis locis, sicut supra diximus, qui ob metum Paganorum exinde fugissent, ut amplius non repedarent Novalicio, neque illi ex Novaliciensi suos ultra agnoscere potuerunt fratres, cum omnes monachi infra supradictorum annorum solitudinis illius defuncti fuerint.

XX. Narrabo ?tiam adhuc miracula, qu? de tanto bene condecet fari loco. Erat preterea nostri temporis in familia predicti coenobii bubulcus quidam ortus ex viculo quodam, Viennensi urbe proximo, nomine Gislardus, qui amplius XL annorum fertur in ipso servisse loco. Hic cum quadam die summo surrexisset crepusculo, ut boves eiceret in pratum, quod est ante ipsum sacrum monasterium, ad pascendum, continuo se, ubi pervenit in quodam loco, conculcans, obdormivit. Qui cum post somni quietem surrexisset, omnem comam capitis hac barbam in eodem loco ubi obdormivit mox c?cidit, ut surrexit. Erat enim valde capillatus, ut asserunt, qui eum ante viderunt hac barbam habens prolixam. Mecum enim per triennium habitans, sepiissime loquele eius et aspectus omnino ubertim frui sum. Alio namque[Page 124 II]

tempore militum turba in eodem, causa orationis, convenerat loco. Ubi dum omnes qui?tem corporis in nocte dedissent unus ex illis, cui ?qui traditi fuerant ad custodiendum, in predictum eos eiciens pratum, ut pastu herbarum reficeret, eos ilico insecutus est. Ubi cum se inclinasset et obdormisset, omnes capilli eius a capite defluerunt. Hisdem namque vir, ut surrexit, mox caput eius denudatum apparuit, lucens tamquam quis galeam ferret in capite, micantem hac perlucem. Continuo sotii

illius cum vidissent quod venerat, mirati sunt dicentes: «Supra tumbam alicuius sancti obdormisti». Ipse vero lacrimis totus perfusus, cum maximo dolore et ignominia, talia videbatur invitus sustinere. Et quid mirum, si in eodem tanta fiunt miracula loco, in quo multa quondam fuerunt martiria diversa generata? [Page 128 III]

I. De quodam viro insignissimo atque precipuo nomin?

Magafredo.

II. De filio eius nomin? Frodoino, quem puerum Novaliciensi monastico ordini tradidit erudiendum.

III. Quod idem iuvenis crescendo obediens? sub abbate pollebat atque de virtute in virtutibus semper proficiebat.

III. Quod post eiusdem monasterii patris obitum, memoratus Frodoinus in loco ipsius sit ordinatus.

IV. Quod nemo hominum potest prudenti? eius sanctitatis pleniter enarrare.

V. Quod suis temporibus Karolo regi Francorum Dominus per visionem insinuavit, ut ad Italiam suam dicioni properaret subiugandam.

VII. Quod Gemino monte, ubi primum pertransivit, in Novalicio mox aliquandiu cum exercitu consedit.

VIII. Ubi omnem sumptum monachorum in cibum cum suis consumpsit.

IX. De Desiderio rege Langobardorum, qui omne aditum Itali? illi prohibere voluit.

X. De ioculatore, qui ad eum venit et ei viam se ostensurum sine iacturam repromisit.

XI. De sancto Frodoino abbate, qui ad eum duos monachos misit, mandans illi, ut in crastinum ante profectionem escam capere dignaretur.

XII. De miraculis eiusdem beatissimi Frodoini, et quantam in eum rex admirationem exinde habuerit.

XIII. Ubi multa bona pro admiratione sanctitatis ibi facere predixit. [Page 130 III]

XIV. Quod post invasionem Itali? sancto viro cortem quandam regiam, nomin? Gabianam, tradidit.

XV. De filio suo Ugone, quem beato viro in monastica professione nutrire rogavit.

XVI. De cruce, quam idem beatissimus vir in eodem loco fecit, et quibus pignoribus in ea locavit.

XVII. Quod quadraginta et tribus annis in abbazia sine crimine mansit.

XVIII. De testamentum ipsius loci, quod fecit renovari.

XIX. De famulos ipsius ecclesie?, qui manebant in villa Ociatis, qualiter eos ante regis legatos devicit.

XX. De exempla virtutis Caroli regis atque patricii ad abbatem Frodoinum.

XXI. De Atteperio monacho.

XXII. De Carolo imperator? et Algiso regis Desiderii filio.

XXIII. Cur occidere eum Carolus voluit.

XXIV. Qualiter pervenerit et ad Anzam matrem usque pervenerit.

XXV. De Amblulfo abbate.

XXVI. Quod post Amblulfum, Hugo in abbatiam electus sit.

XXVII. De eo quod feliciter eam suis temporibus rexerit.

XXVIII. De transitu Caroli imperatoris.

XXIX. Quod hisdem temporibus ortum sit bellum inter quattuor fratres filios Caroli.

XXX. Quod eo die quo commissum est prelium, diabolus Romanis nuntiavit.

XXXI. De sancti Medardi monasterio. [Page 132 III]

XXXII. De transitu Hugoni abbatis.

XXXIII. De Otto imperator?, qui post multos annos Carolum invisere voluit.

atque patricii ad abbatem Frodoinum. [Page 134 III]

<I>. Fuit igitur circa haec tempora apud regnum Francorum vir quidam inclitus nomine Magafredus, qui et ipse Francigena extitit, scilicet tempore Pipini ducis eiusdem prenominate gentis. Hic vero, ut nonnulli tradunt, lineam consanguinitatis ab ipsis egibus Francorum priscis traxisse temporibus. Fuit etiam dives in opibus hac terrarum fultus ruribus. His quoque diebus Liutprandus rex Langobardorum apud Italiam strenue regnabat,

qui tante longitudinis fertur pedes habuisse, ut ad cubitum humanum metirentur. Horum vero pedum mensura pro consuetudine inter Langobardos tenetur in metiendis arvis, usque in presentem diem, ita ut pedes eius in pertica, vel fune, XII, fiat tabulam. Erat enim pius in pupillis et viduis, misericors in iudiciis,[Page 136 III]

largus in ?lemosinis, pauperum beneficus et rector in Dei ecclesiarum. Huius ergo temporibus apud Forovicum erat sanctus Baodelinus et in episcopio Astensis sanctus preerat Evasius episcopus. Ad hunc vero predictum regem Pipinus suum parvulum filium nomine Karolum direxit, ut ei iuxta more ex capillis totonderet, et Seret et pater spiritalis: quod et fecit. Nam remisit[Page 138 III]

eum patri suo multis honoratus muneribus. Cumque Pipinus ex hoc mundo migrasset, regnante Karolo filius eius, Sarraceni super eius arva irruentes, devastabant cuncta. Qui Karolus statim per legatos Liutprando mandans, ut cum Langobardis Galliam sibi in adiutorium veniret. Nam coniuncti Franci cum Langobardis et cum excomprovincialibus, Sarrac?ni ab ipsa terra ignominiose elecerunt. Non multo ergo post tempore gloriosus rex Liutprandus defungitur et in loco eius Desiderius rex exaltatur. Huic ergo fuit uxor nomine Anza. Ergo de his nobis dicta sufficiant. Succincte ad historiam redeamus.

II. Habuit siquidem idem prenominatus vir inter c?teros filios unum nomine Frodoinus, qui magn? auctoritatis et mir? sanctitatis apud Novaliciensi oppido legitur fuisse pater. Siquidem cum esset parvulus puerulus tradidit eum iam nominatus pater abbati Novaliciensi coenobio, qui et ipse illis diebus maximis fulgebat in mundo virtutibus. Putatur enim tunc pater eiusdem monasterii fuisse sanct? memori? Asenarius abbas. Fuerat[Page 140 III]

siquidem et ipse Francicus genere hac nominatissimus inter proceribus Francorum. Dedit ergo pater multa terrarum predia eidem filio suo, quem tradidit monastico ordini erudiendum.

III. Nutritus vero idem puer hac eruditus in omni scientia litterarum, sive in cunctis in quibus doceri eum oportuerat factusque iuvenis, coepit semetipsum in nonnullis bonorum operum exercitiis constringi atque sapientioribus ac sanctioribus senioribus ita ob?dienti? et subiectione se humiliabat, ut nullus putaretur in monasterio secundus. Sicque crescens de virtute in virtutibus cotidie pollebat nonnullis bonis operibus. Quis ergo valet lingua facta illius explicare? Ante ergo, ut opinor, tempus deficeret, lingua tabesceret, mens estuaret; ?tiansi tocus corporis membra verterentur in linguas, nequirent fari virtutes illius, in quibus se diu noctuque exercitans, scilicet in vigiliis, quibus aliis preveniebat, orationibus peculiariis, maceratione corporis, abstinencia ciborum et potum, caritate, humilitate, oboedientia, patientia, castitate, mansu?tudine, subiectione et, ut antedixi, dies ante deficerent, quam facta bona operum suorum lingua explicare valeret.

IV. Defunctus itaque est seculo almificus pater Asenarius, cui successit protinus in abbatiam *vir valde laudabilis domnus Vuitgarius episcopus; qui cum obisset, successit post eum* eius sanctitate sequens gloriosissimus pastor Frodoinus. In huius quoque abbatis electione postulatum est a Domino, quis ex ipsis omnibus dignus esset tanti honoris excipere. Quibus mox divinitus ostensum est Frodoinum ad hoc esse dignu<m>. Evenerat igitur illo in loco tali consu?tudine antiquis temporibus, ut non aliquis ibi in pastorem eligeretur, defuncto patre, donec cuncti fratres communi consilio unianimesque Dominum per biduanis et triduanis abstinenti? die noctuque supplicarent.[Page 142 III]

Sicque a Deo post hanc flagitationem digni ad laborem hunc inveniebantur et ideo, quia Dei cum voluntate fiebat, semper bono melior subsequebatur. Haec vero non vidi neque in lectione aliqua repperi, sed auditu didici.

V. Erat preterea in beato Frodoino abbate tanta vigilantia et studia sanctitatis, ut neminem in haec arva abbatum vel episcoporum, aut aliquem in studio sanctitatis degentem eius meritis et virtute comparari audeam. Quippe cum nemo hominum eius prudenti? vel sanctitatem nullomodo pleniter possit ennarrari, cum in finem huius opusculi sui mirum de eo quippiam et incredibile forsitan dicturus sum.

VI. Eo igitur tempore quo fama istius viri sanctissimi per mundi partes micans refulgebat, Dominus omnipotens per visionem

Karolo regi Francorum ostendere dignatus est, ut ad Italiam quantocius properaret su? dicioni subiugandam. Qui protinus convocans vicinas gentes, fecit exercitum copiosum cum manu valida Francorum. Ad Italiam disposuit ilico cum suis propere venire.[Page 144 III]

VII. Movens interea idem rex ingentem exercitum suum pervenitque in montem Geminum, sive ianuam regni Itali? dici potest. In quo olim templum ad honorem cuiusdam cacodeo scilicet Iovis, ex quadris lapidibus, plumbo et ferro valde conexis, mir? pulchritudinis, quondam constructum fuerat. In eo quoque monte du? consurgunt fontes, una ex uno latere montis, alia ex alio sicque in convallibus suis descendentes et paulatim crescentes, magna efficiuntur flumina. Una vero, cui nomen est Duria, pergens per Italiam semper turbida, paucos ferens pisces, non obmittens suum nomen, donec demergatur in Heridanum, maximum fluvium. Alia namque discurrit per Galliam provinciam, valde pisciferam et claram, usque dum veniatur in Rhodanum fluvium. Cumque de eodem monte Karolus descenderet, invenit in descensu ipsius montis turrem quandam sub qua carpebatur viam, in qua manebat latro cum suis latronibus, nomine Ebrardo. Qui multa mala ibi faciens cum suis, non permittebat aliquem inlesum transire, aut depredabantur, aut vapulabantur, aut interficiebantur sicque sanguis ibi innoxius nimis effundebatur. Hunc ergo latronem obpugnans, Karolus devicit, coepit et interfecit, turremque ipsam destruxit. Exinde vero movens exercitum, pervenit ad Novaliciensem monasterium, ubi cum suis diutissime moratus est.[Page 146 III]

VIII. Cumque rex cum suis totam vallem Sigusinam occupasset, pervenit ipse, ut supra diximus, ad Novaliciensem famosissimum coenobium, ubi tam diu stetit, donec omnem sumptum et escam monachorum in cibum consumeret. Non enim ibi sine causa morabatur: erat vero illis diebus hoc c?nobium valde opulentissimum et rebus ditissimum et de sanctissimo patre bene fuerat comptum.

IX. Ante ergo adventum Karoli, audiens Desiderius rex Langobardorum quod super se venturus esset, misit ad universos potentes et magnates regni sui. Sciscitat ab eis quid facturus esset. Qui respondentes dixerunt non sibi posse cum modico exercitu occurrere, qui cum valida manu super se veniebat. Sed «Iube», aiunt, «omnes valles et aditos Itali?, per quos de Gallia ad Italiam transiri potest, muro et calce de mont ad montem claudere et sic per propugnaculas et turribus aditum ipsum prohibere». Qui ita fecit. Nam usque in presentem diem murium fundamenta apparent, quem ad modum faciunt de monte Porcariano[Page 148 III]

spectaculum factum fuerat.

XI. Dum autem haec a Desiderio facta fuissent et Franci nullum transitum alicubi repperiri potuissent, veniebat pars exercitus Francorum per dies singulos, plerumque milleni, aliquando duo milia: obpugnabant et obsidebant Langobardos, super eis per propugnaculis obsistentibus. Erat enim regi Desiderio filius nomine Algisus, a iuventute sua fortis viribus. Hic baculum ferreum aequitando solitus erat ferre, tempore hostili et ab ipso fortiter inimicos percutiendo sterni. Cum autem hic iuvenis dies et noctes observaret et Francos quiescere cerneret, subito super ipsos irruens, percutiebat cum suis a dextris et a sinistris, maxima c?de eos prosternebat. Cum vero haec per dies singulos agerentur, contigit ioculatorem ex Langobardorum gente ad Karolum venire et cantiunculam a se conpositam de eadem re rotando in conspectu suorum cantare. Erat enim sensum predictae cantiuncul? huiusmodi:[Page 150 III]

Quod dabitur viro premium
qui Karolum perduxerit in Itali? regnum,
per qua quoque itinera
nulla erit contra se hasta levata,
neque clypeum repperit,
nec aliquod recipietur ex suis dampnum?
Cumque haec dicta ad aures Karoli pervenissent, accersivit illum a se et cuncta que qu?sivit dare illi post victoriam repromisit.
XII. Karolus ergo mandans suos mox in crastinum paratissimos
?ss? ad iterandum. Ubi sanctissimus pater Frodoinus hoc conperit, protinus illi duos monachos misit, mandans ut in crastinum

ante profectionem escam capere dignaretur. Quibus Karolus respondit: «Ergo iam plurimi evoluti sunt dies, quibus ego cuncta vestra bona cum meis in cibum consumpsi». At illi perseveranter instabant, ut iussa sancti viri facere dignaretur. Et[Page 152 III]

ille: «Faciam», inquit, «quod iubet dominus meus». Illis vero recedentibus, precepit suis tota nocte vigilare et explorare fores monasterii, ne de qualicunque parte ibi cibum vel potum introduceretur. Sciebat enim quod nihil cibi vel potus sive aliquid ad ?dendum in monasterio remansisset. Noverat namque per omnia virum esse sanctum.

XIII. Ea vero nocte idem pater beatissimus totam duxit pervigilem rogavitque Dominum cum lacrimis, qui servis suis in montibus et in desertis locis semper ferculis suis ministrare dignatus est, ut sibi misereri dignaretur, prebens alimenta monachis et qui in deserti regione quinque milia ex quinque panibus et duobus piscibus saciavit hominum, suis sa<c>iare dignaretur hospitibus. Cumque his orationibus et aliis huiusmodi tota nocte perorasset, repperit summo mane tantam copiam vini et panis in cellario, quanta aliquando ex labore proprio habere potuit. Erant enim omnia vascula vinaria vino optimo repl?ta et orreum repl?tum ipsum. Facta autem die, summens rex cibum cum suis, sciscitat qualiter vel unde illis ipsum advenisset cibum. Cui cuncta per ordinem relata sunt. Amirans ergo rex et clamans sanctitatem huius viri, laudans Deum et glorificans, abiit.

XIII. Promittens ergo interea rex ante suum egressum ibi multa bona facere propter ammirationem predicti abbatis et veneratione eiusdem loci coetuque fratrum inibi degentium, quia multi nobiles carne et nobiliores Ede, scilicet ex Francorum prosapia ibi Deo militabantur. Si quis vero episcopum vel abbatem suo loco desiderasset, de monachis ipsius loci et de discipulis beati Frodoini et de eius doctrina viri requirebantur, de quibus nonnulli mir? et perfecte sanctitatis in eodem loco exercebant.

XIV. Igitur tuba convocatus omnis regis exercitus ipseque rex abbati et omnium fratrum orationibus se commendans, deinde valedicens, precedente iamdicto ioculatore, coepit abire. Qui[Page 154 III]

ioculator, relinquens omnia itinera, ducebat regem cum suis per crepidinem cuiusdam montis, in quo usque in hodiernum diem via Francorum dicitur. Cumque de predicto descendissent monte, devenerunt in planiciem vici, cui nomen erat Gavensis ibique se adunantes struebant aciem contra Desiderium. Desiderius vero sperans Karolum ante se ad bellum. Karolus autem a dorsa ipsorum de monte descenso, festinabat. At ubi Desiderius talia conperit, ascenso aequo, Papiam fugiit. Franci enim, diffundentes se huc illucque, capiebant omnia, vastantes castella scilicet et vicos. Tunc accedens iamdictus ioculator ad regem, p?tiit ut sibi promissum daretur, quod ante illi pollicitus fuerat. Tunc ait illi rex: «Postula quod vis». Cui ille: «Ergo ascendam in unum ex his montium et tubam fortiter personabo corneam et quantum longe audiri potuerit dabis mihi in merito et munere, cum viris et feminis». Et rex: «Fiat tibi iuxta verba tua». Qui protinus, adorans regem, abiit ascendensque in uno monticulo, fecit sicut dixerat descendensque ilico, ibat per viculos et arvam, interrogans quos inveniebat: «Audisti», inquit, «sonitum tube? » Cui si dixisset: «?tiam, audiui», dabat illi mox colafum, dicens: «Tu», inquit, «es meus servus». Ita ergo dedit illi Karolus quantum sonitum tub? audiri potuit atque ita, dum vixit, tenuit, suique filii post eum. Qui usque in presentem diem[Page 156 III]

servi ipsi Transcornati vocantur. Karolus denique capiens Taurinensem civitatem atque cunctas urbes et castra universa. Cumque ad Papiam venisset, erat ibi eo tempore sanctus Theodorus episcopus, qui tunc ibi episcopabat. Ob cuius meritis, prohibitum est Karolo de c?lo, ut, dum predictus episcopus viveret in corpore, non esset ab eo capta ipsa civitate. Nam ita divinitus Karolo revelatum fuerat. Discedente itaque Karolo ab ea, coepit abire per circuitu eiusdem civitatis, capiens urbes universas, scilicet Eporediensem, Vercellis, Novariam, Placentiam, Mediolanum, Parmam, Tertonam, atque eas, quae circa mare sunt, cum suis castellis. Deinde non multo post, defungitur ille beatus episcopus. Insinuatum est protinus Karolo, quod ille obisset. Qui, congregans statim universum exercitum, tendit Papiam, circumdat eam atque obsedit. Ibi autem Desiderius rex fugiens, manebat cum Algiso filio suo et filiam. Erat autem Desiderius valde

humilis et bonus. Tradunt vero nonnulli, quod cum hisdem Desiderius cotidi? media nocte surrexisset et veniret ad ?cclesiam sancti Micha?lis vel sancti Syri s?u per c?teras alias, aperiebantur statim regi? divinitus, ante suo conspectu. Dum ergo Ticinensis civitas diu obsideretur, contigit ut filia Desiderii conpositam epistolam ultra Ticini fluvium per balistam Karolo transmisit, dicens, ut si se in coniugium accipere dignaretur, traderet illi continuo civitatem et cunctum thesaurum patris. Ad h?c Karolus[Page 158 III]

scripsit talia verba puell?, qu? amorem ipsius magis in se incitaretur. Qu? statim furando tulit claves port? civitatis, qu? erant ad capud lectuli patris atque mandans per balistam Karolo ut eadem nocte paratus esset cum suis, cum signum sibi ostenderetur, intraret in civitate. Qui ita fecit. Nam cum Karolus ipsa nocte port? civitatis appropinquans intraret, occurrit illi predicta puella, gaudio ex promissione sublevata. Qu? statim inter pedes aequorum conculcata atque interfecta est. Erat enim nox. Tunc in ipso fremitu aequorum per porta intrantium expergefactus Algisus, regis filius, evaginato ense, percutiebat omnes Francos intrantes per portam. Cui pater statim interdixit ne faceret, quia voluntas Dei erat. Videns autem Algisus quia non poterat tanto exercitui sustinere, fugiens abiit. Karolus vero capiens civitatem, ascendit in palatium, ubi ad eum omnis civitas venit, receptaque sacramenta fidelitatis abiit. Post modicum denique mandans predictus rex abbati Novaliciensis, scilicet Frodoino, ut ad se veniret. Quod et fecit. Nam dedit illi cortem magnam, nomine Gabianam, ubi cum appendices suos erant mansas mille, propter reverentiam abbatis ad ipsum locum Novaliciensem.[Page 160 III]

Dicunt vero nonnulli quod Karolus rex oculos eruisset Desiderii in Ticinensi civitate, ubi eum coepit. XIV. Post denique invasionem Itali? a Karolo facta, pergente eo in Romani? tellus, ubi et imperium et patriciati honorem promeruit. Revertente eo, Ugonem filium suum puerulum adduci precepit. Quem beato viro Frodoino commendans, rogavit ut in sancta et monastica professione illum nutriret. Qui benigne eum suscipiens, aluit et nutrit, ut filio tanti imperatoris decuit. Ob cuius amorem illo in loco multa predia terrarum et thesaurum multum ibi largitus est. Nam sanctos Cosmam et Damianum martyres, ibi adducens, donavit; sanctum quoque Vualericum similiter ibi largitus est, atque aliorum sanctorum pignoribus. XVI. Suo igitur tempore beatissimus Frodoinus thesaurum multum ibi faciens congregavit. Cum quo ?tiam thesauro fecit crucem in eodem loco, auro argentoque, nec non gemmis preciosissimis oppido operatam. In qua ferunt nonnulli gloriosissimis[Page 162 III]

pignoribus habere, scilicet ex lacte beatissime Mariae et de capillis suis et de circumcissione Domini. C?terum quibus patrociniis in ea contineantur facta ipsius demonstrant: nam paralitici curati, c?ci inluminati, demones fugati, infirmi sanati, incendia saedata, furta inventa, sepissime et vidimus et audivimus, per merita beatorum pignorum in ea quiescentium et beati Frodoini abbatis.

XVII. Eo tempore beatus Frodoinus volens testamentum ipsius aecclesi? renovari, quod quondam Abbo patricius de ipsa ?cclesia fecerat, tempore Theoderici Gothorum regis, misit duos monachos, Agabertum scilicet et Gislaramnum, ad Karolum magnum imperatorem, ut sibi suo imperiali precepto testamentum ipsud renovari conc?deret. Qui benigne illi annuens, cuncta quae illi p?tiit impetrare valuit.

XVIII. Erat denique suo tempore villa nomin? Otiatis, de eodem c?nobio, quam quidam homo nomine Dyonisius, cum[Page 164 III]

quondam filio suo Hunone, beato P?tro Novaliciensis ea dedit, cum servis et ancillis pro anim? su? mercedem. Hii quoque famuli, post multos dies et post mortem suorum domnorum, coeperunt contra monachos et contra ministros ipsius aecclesi?? insurgere et litigare, dicentes: «Nos, neque nostri, pertinentes non sumus de vestro monasterio, pro eo, quia aviones nostri vobis pertinentes non fuerunt». Post paucos vero dies, advenerunt legati Caroli imperatoris in Italiam, causas ipsorum hominum et aliorum discutiendas. Inter quos adfuerunt Raperto comes et Andreas episcopus atque capellanus domni imperatoris, cum quibus etiam interfuerunt multi iudices et scavinis cum sculdaxibus, quorum nomina dicere potuissemus, si ad alia gressu concito

non tenderemus, et consederunt in civitate Ticinensi. Tunc pater Frodoinus misit duos ex suis, Adam scilicet et Dodone monachos, cum Raimperto, advocatus, de Felecto, ipsius monasterii. Inter quos etiam adfuerunt homines de villa Oziatis, videlicet famulos ipsius monasterii et, facta reclamazione examinataque causa, sic difinita est. Post nonnullos vero annos iterum ceperunt predicti homines vexari et eadem verba repetere, ut[Page 166 III]

prius, dicentes contra legem omnino fuissent pignorati et servitio additi humano. Tunc etiam misit Hludovvicus rex, filius Caroli, Boso comes, cum suis iudicibus in Taurinensi civitate. Inter quos adfuit Claudius episcopus Taurinensis a parte monasterii, cum duobus monachis, Agleramno scilicet et Richario prepositis, cum suo advocatus. Tunc pre manibus ostenderunt de predicta villa iudicatos Dionisi atque Hunnoni, pater et filius, in quibus continebatur qualiter ipsos homines, cum villa, sub ditione sancti Petri Novaliciensis tradidissent. Erat enim tunc pater Eldradus pastor ipsius monasterii, et convicti sunt homines iamdicti iterum in conspectu illorum omnium comitum, iudicum cunctaque convocatio.

XIX, Vixit autem sanctissimus pater Frodoinus in abbatiam XLIII annis sine crimine. Quibus decursis, migravit ex orbe VI idus maias, plenus dierum. Ordinatus vero in pastoralitate IV idus februarii. Nam in testum quoque evangeliorum, quod Attepertus ex precepto illius sanctissimi patris scripsit, in capite invenimus versus inter alios conscriptos ita: Questio si, lector, movet, quis hunc condere librum, carmina cumque illum saltim nomin? nota, Frodoinus, qui pridem pastor et inclitus evex, nam per decies quater stabuli custos oviumque est his super adiectis ternis sine crimine mansit. REQUIRE A///// Verum Attepertus scripsit ob nomine Christi.[Page 168 III]

XX. Fuit enim hisdem Attepertus monachus et sacerdos in iam sepedicto monasterio, scilicet in temporibus almi Frodoini. Hic famulus fuit predict? ecclesi?, tam in scientia litterarum valde imbutus, quamque in recta conscriptione scriptor velocissimus. Siquidem ipse multos et varios ac permaximos libros in eadem ?cclesiam suis conscripsit temporibus. Ergo ubicumque sua manu antiquaria libros a se conscriptos inter alios invenimus, extemplo recognoscimus.

XXI. Quodam igitur tempore cum cunctum Itali? regnum sub ditione Caroli pacifice subsisteret ipseque in Ticinensi civitate, que alio nomin? Papia apellatur, resideret, Algisus, Desideri regis filius, per semetipsum ausus est, quasi explorando, accedere, cupiens scire que agebantur, vel dicebantur, ut mos est invidorum. Erat enim ipse a iuventute, ut supra retulimus, fortis viribus animoque audax et bellicosissimus; qui cum in predictam introisset civitatem, agnitus est omnino a nemine. Venerat itaque ibi navigio, non ut regis filius, sed ceu foret de mediocri vulgus, modicaque militum turba constipatus. Cumque a nemine militum otius agnosceretur, tandem postremo agnitus est ab uno suo notissimo et patri suo quondam fidelissimo; eratque tam diu, quo patrem et regnum amiserat. Qui cum vidisset se omnino ab illo agnoscere et celari non posse, verba deprecatoria cepit illum rogare, ut per sacramentum fidelitatis, quod nuper patri suo et sibi fecerat, regi Carolo suam essentiam non insinaret. Adquievit ille statim et ait: «Per fidem meam non te prodam alicui, dum celare te potuero». Ad quem Algisus: «Rogo ergo te, o amice, ut hodie ad mensam regis, quando pransurus est, in sumitate unius tabularum colloques me ad sedendum, et omnia ossa, que levatura sunt a mensa, tam carne detecta, quam que cum carne, de conspectu seniorum vexentium sublata, ante me queso ponere studeto» Qui ait illi: «Faciám, ut cupis». Erat enim ipse, qui cibos regios solito inlaturus erat. Cumque ad expectatum iam venissent prandium, fecit ille omnia, ut dicta fuerant. Algisus vero ita confringebat omnia ossa, comedens medullas, quasi leo esuriens vorans predam, fragmenta vero ossuum iaciens subtus tabulam fecitque non modicam pyram. Surgens[Page 170 III]

namque inde Algisus, ante alios abiit. At rex cum surrexisset a mensa, perspexit et vidit pyram predictam subtus tabulam, et ait: «Quis», inquit, «o Deus, hic tanta confregit ossa?» Cumque omnes respondissent se nescire, unus adiecit et ait: «Vidi ego hic militem residere perfortem, qui cuncta cervina ursinaque

ac bubina confregebat ossa, quasi quis confringeret cannabina stipula». Vocatusque est mox ille inlator ciborum ante regem, cui ait rex: «Quis, vel unde fuit ille miles, qui hic sedit et tanta ossa ?dens confregit?» Respondit et ait: «Nescio, mi domne et rex». «Per coronam», inquit, «capitis mei, tu nosti» Videns autem se deprehensum, timuit ilicoque conticuit. Cum autem rex animo percepisset, quod Algisus fuisset ille, valde doluit, quod ita in punis omisisset illum abire, aitque suis: «Qua», inquit, «parte abiit? » Ait illi unus: «Navigio ergo, domne, venit, et ita suspico eum abire». Dixitque regi e suis alter: «Vis» inquit, «mi domne, ut persequar illum et interficiam?» Dixitque illi rex: «Qualiter?» «Da mihi ornamenta brachiorum tuorum et in ipsa eum tibi decipiam» Dedit namque illi rex dextralia aurea et insecutus est eum, ut interficeret.

XXII. Cucurrit igitur vir ille post eum per terram citissime, donec invenit. Qui cum vidisset procul, vocavit eum nomin? suo. Nam cum respondisset, insinuavit illi quod Carolus ei sua dextralia aurea munere transmisisset culpansque illum quod ita clam abscesisset, addiditque ut navem ad ripam prope declinaret. Declinavit ille mox navem. Cum autem prope esset vidissetque munusculum predictum in sumitate lance? sibi porrigi, intellexit statim malum sibi imminere statimque iectam in dorso lorica arripiensque lanceam, ait: «Si tu cum lancea mihi ea porrigis, et ego ea cum lanceam excipio. C?terum si domnus tuus mihi in dolo misit munera, ut me interficeres, nec ego illi inferiorem debeo apparere. Mittam ergo illi mea». Dedit ergo illi sua, ut Carolo quasi in talionem afferret, et reversus est ilico ille. Fefellerat enim sibi suspicio sua. Ergo cum Carolo optulisset dextralia Algisi, induit illam sibi statim, qu? cucurrerunt illi mox usque ad humeros. Exclamans vero Carolus dixit: «Non[Page 172 III]

est huiusmodi mirandum, si iste vir maximas abeat vires». Timebat autem semper idem rex Algisum, eo quod sibi et patri regno privaverat et quod viribus laudabilis esset heros, propterea ad interficiendum illum miserat.

XXIII. Pervenit itaque Algisus, cum evasisset per maximum periculum, ad matrem suam Anzam reginam, que tunc in partibus illis advenerat ob orationis causam, scilicet in Brixienti civitate, ubi oratorium sanctorum Faustini et Lovitti? miro opere construxerat multaque rura largiens, ditissimum fecit monasterium. Nam ipsa nuperrime, multo donato pretio, sanctam Iuliam virginem ibi a Corsica adduci fecit insula. Ergo quia iam longe narrando discesseramus, nunc succincte ad istoriam redeamus.

XXIV. Defuncto interea seculo beatus pater Frodoinus, ut supra retulimus, domnum et religiosum Amblulfum monachum in regimine ipsius surrexit ecclesi?. Venerat ipse siquidem in monasterio temporibus domni Vuitgarii episcopi atque abbatis. Hic ex nobilibus ortus fuit parentibus et ab pueriti? su? traditus Deo et beato Petro apostolo in Novalegiensi c?nobio, sub testimonio bonorum hominum, devotus pater devotissime eum[Page 174 III]

offerre curavit. Nam in illa quoque offersione sic invenimus continere: «Dum legaliter sanctitum antiquitus teneatur et cautum cum oblationibus Domino parentes suos tradere filios in templo feliciter servituros, procul dubio hoc de nostris filiis faciendum nobis salubriter prebetur exemplum: ?quum etenim iudico Creatori nostro de nobis reddere fructum. Idcirco ego Vvidilo hunc filium meum Amblulfum cum oblatione in manu atque petitione, altaris pallam manu mea involuta, ad nomen sancti Petri et sancti Andre? ceterorumve sanctorum, quorum reliquie hic continentur, et tibi Vuarnari presenti decano ad vice domini Vuitgarii episcopi, seu et Richarii prepositi trado coram testibus regulariter permansurum, ita ut ab hac die non liceat illi collum de sub iugo regul? exscutere, sed magis eiusdem regul? fideliter se cognoscat instituta servare et Domino gratanti animo militare. Et ut h?c nostra traditio inconvulsa permaneat, promitto cum iureiurando coram Deo et angelis eius, quia numquam per me, numquam per suspectam personam, nec quolibet modo per rerum mearum facultates aliquando egrediendi de monasterio tribuam occasionem. Et ut h?c peticio firma permaneat manu mea eam subter firmavi».

XXV. Cum autem hic sanct? et religiose vivere in presenti studisset seculo, post aliquantos annos sarcinam carnis abiciens, feliciter migravit ad Deum. In cuius loco protinus ad regendam Novaliciensis ?cclesiam domnum et sanctum promoverunt

fratres Hugonem Karoli magni filium. Ob istius quippe
Hugonis amorem, sicut supra in sua oblatione descripsimus,[Page 176 III]

multa et carissima sanctorum corpora cum variis vasculis aureis
argenteisque ibi pater eius Karolus largitus est. Ibi quoque cortes
in Italia seu in regno Francorum *atque Burgundionum* tradidit,
tam pro filio, quamque pro amore almi sui magistri, videlicet
Frodoini, cuius certe vita et exempla imitatus est.
XXVI, Dominavit namque abbatiam Novaliciensis suis temporibus
felix ipse, feliciter ac prudenter. Hic ergo tales habuit
adiutores et amatores quales fuerunt reges Itali? atque Fran-
<t>i?, Karolum scilicet patrem suum et Hludovvicum fratrem
suum atque Lotharium nepotem suum ac alios post istos sequentes.
Carolus ergo dedit in predicto c?nobio, *scilicet in Mauriensi*
episcopio, duas cortes, Arva et Liana, et in Italia cortem Gabianam
nomin?, in qua autem corte, cum appendices suos, mille
mansas numerantur. Hludovvicus namque eidem, *cum patre*
Karolo, auxit vallem Bardonis *cum castro Bardino*. Lotharius
vero *de eadem vallem abbatii Ioseph preceptum faciens et*
insuper adcrevit Pagnum, quondam ditissimum et regalem monasterium,
quod olim Aystulfus rex ambidexter condiderat. Horum
ergo precepta regum ex his supradictis curtibus et aliis in
hodiernum usque in eodem monasterio conservantur diem.
XXVII, Hoc siquidem tempore Karolus rex Francorum atque
imperator et patritius Romanorum, postquam LXXVI annis
vit? vixerat in seculo, migravit ex hoc orbe, V kalendas februarii.
Nam regna tenens ipse dum vixit XL et VI annis feliciter,
iam ab incarnatione Domini anni evoluti octo centies et XIV. Sic
enim in suo ?pythafio legitur:
Aurea c?lorum postquam de Virgine Christus
sumpserat apta sibi mundi pro crimine membra,[Page 178 III]

iam decimus quartus post centies octo volabat
annus, fiuctivagi meruit quo fervida secli
aetherei Carolus, Francorum gloria gentis,
aequora transire et placidum comprehendere portum.
Qui decies quater per sex feliciter annos
scptra tenens regni et regno rex regna et iungens,
febri migravit quinto arii ex orbe kalendas,
septuaginta sex vit?, qui terminat annos.
Qua papa flagito precibus si flecteris ullis,
quique huius relegis, lector, epygramata versus,
astriferam Caroli teneat, dic, spiritus arcam.
Ad huius ergo Caroli funus affuisse dicunt filii eius, Hugo scilicet
abba, cum reliquis fratribus.
XXVIII Circa igitur h?c tempora, cum non inter se ?qualiter
divisissent filii Caroli regna patris sui, ortum ilico bellum
inter eos. Nam in campo quodam ubi fontes nonnullae oriuntur,
unde et nomen accepit videlicet Fontanetio, ibi quoque conglobati
quattuor reges cum chuneis suis fortiter invicem dimicarunt,
ubi occisa nonnulla milia hominum, non modicam ibi stragem
dederunt. Qui licet multi ex utraque parte occubuerint,
constat tamen Hludovvicus cum Lothari filio, superatis fratribus,
campum optinuisse cum victoria, sicque victores effecti, regnum
Italicum potiti sunt.
XXIX. Eodem itaque die diabolus insidiator humani generis,
qui h?c inter eos perpetrari fecerat, Romanis hoc bellum
nuntiavit. Ergo consedit ipse in excelsioribus fenestris ?clesi?
beati Petri, dum canonici pleniter oiffitium misse agerentur. Retulit
illis magna voce quod Karolus iunior et Pipinus, Lotharius
et Hludouuicus reges in iam dicto campo prelia agebantur. Qui[Page 180 III]

notantes diem et oram, ita invenerunt, ut diabolus illis insinuaverat.
XXX. Erat preterea in arva Francorum monasterium quoddam
ditissimum in honore sancti Medardi confessoris fundatum,
quod nuper Carolus ob amorem filii sui Hugonis, quem oppido
videbat incrementa sanct? religionis et sanctitatis ubertim
exrescere et, ad exemplum beati viri Frodoini magistri sui, de
die in diem proficere, auxit, ut dicunt, ipsud monasterium Novalitio,
ubi ipse preerat pater. Cantantur denique antiphonae de
predicto confessore bene conposite per abbatiam Novaliciensis,
que per nulla alia monasteria cantari videntur, maxime infra regnum
Itali?. Nam incomparabilem thesaurum et precipuum honorem
ab ipsis regibus Francorum quondam prenominate abbati?
audivimus et vidimus conlatum.

XXXI. Post paucos vero annos idem vir venerabilis Hugo, cum quadam die, secundum more, abbati? su? cellas, causa providenti? et amonitionis, circuiret, devenit in Frantie tellus, ubi mult? cell? erant sub ditione Novaliciensis c?nobii erecte. Quas cum ex parte requisisset, consedit mox in prefato monasterio, videlicet sancti Medardi confessoris, in quo cum aliquantis conmoratus esset diebus, infirmitate corporis tactus, egrotare cepit. De qua aegritudine ad necem usque perductus, obiit illic idus iunii, per omnia felicissimus, ibique sacer eius corpus honorifice quiescit humatus. Erat enim sapientia et sanctitate precipuus, elemosinis largus, pi?tate laudabilis, corpore castus, mente devotus, animo vigil, pulcritudine corporis valde decoratus, sicut prole tanti decebat imperatoris. Post multos itaque annos retulit nobis abbas ille de sancto Medardo, quod prefatus Hugo abbas apud ipsos multis virtutibus et miraculis per eum Dominus illo in loco operatus sit et quanta veneratione ab incolis loci haberetur. Hoc quoque defuncto, excellentissimus pater Eldradus in abbatia preficitur. Huius itaque patris vitam nostris temporibus, quantumcunque ex suis miraculis atque virtutibus colligere potuimus, tam visis, quam auditis lectisve, quibus per eum[Page 182 III]

Dominus operare dignatus est, devotissime in eius laudibus simul scribere curavimus.

XXXII. Post multa itaque annorum curricula tertius Otto imperator veniens in regionem, ubi Caroli caro iure tumultata quiescebat, declinavit utique ad locum sepulture illius, cum duobus episcopis et Ottone comite Laumellensi. Ipse vero imperator fuit quartus. Narrabat autem idem comes hoc modo dicens: «Intravimus ergo ad Karolum. Non enim iacebat, ut mos est aliorum defunctorum corpora, sed in quandam cathedram ceu vivus residebat, coronam auream erat coronatus, sceptrum cum mantonibus indutis tenens in manibus, a quibus iam ipse ungule perforando processerant. Erat autem supra se tugurium ex calce et marmoribus valde compositum, quod, ubi ad eum venimus, protinus in eum foramen fecimus frangendo. At ubi ad eum ingressi sumus, odorem permaximum sentivimus. Adoravimus ergo eum statim poplitibus flexis ac ienua statimque Otto imperator albis eum vestimentis induit, ungulasque incidit, et omnia deficientia circa eum reparavit. Nil vero ex artibus suis putrescendo adhuc defecerat, sed de sumitate nasui sui parum minus erat. Quam ex auro ilico fecit restitui abstraensque ab illius hore dentem unum, reaedificato tuguriolo, abiit».[Page 186 IV]

I. De sanctissimo Eldrado abbate ipsius loci, unde oriundus extitit.
II. Quod suis temporibus rex Lotharius regalem quondam monasterium Novaliciensis tradiderit.
III. De campanile in ipso monasterio ab ipso edificato.
IV. Epistola sancti Elderadi ad Florum directa.
V. Rescriptum Flori ad beatum Elderadum.
VI. Item Florus ad eu<n>dem abbatem.
VI. De quodam puero monacho ab eius tumba humerum cuiusdam ferentem sancti.
VIII. De venatoribus quodam ab antro suo repulsis.
IX. De bubis atque caballis, quos ab infirmitate liberavit vel liberat.
X. De me etiam quem liberavit a dolore dentium.
XI. De quodam ?quo sibi promisso, qualiter a morte liberavit.
XII. De revelatione, quomodo se cuidam homini in ipsa valle commanente insinuavit.
XIII. De mortalitate hominum ab ipso sedata.
XIV. De ceco ab eo inluminato.
XV. De muto cuius vinculum lingue coram multis absolvit.
XVI. De XV^{cim} paralitici qui in suo nomine curati sunt.
XVII. De muliere egra in civitate Astensis liberata.
<XVIII>.De successionibus abbatum Novaliciensis coenobii.[Page 188 IV]

<XIX>. De epistola ammonicionis missa fratribus in Solario morantibus.
<XX>. De episcopo atque abbate Ioseph.
<XXI>. De Erigario nobili viro qui curtem Veseneribus, cum uxore Lea, beato Petro Novaliciensis tradidit.
<XXII>. Quod istis temporibus maxima pars Paganorum navium vehiculis mare transfretantes Fraxenetum ad habitandum ingressi sunt.

<XXIII>. Quod <de> eodem loco per diversis provinciis discurrentes depredabant omnia.
<XXIV>. Quod de eorum metu nimis pavidus abbas Domnivertus, Taurinensis fugiit cum suis.
<XXV>. De thesauru multu ipsius Novaliciensis aeclesi?.
<XXVI>. De predicti Pagani, qui post discessum monachorum in ipso statim irruere c?nobio.
<XXVII>. Ubi multa bona in quodam puteo mittentes absconderunt.
<XXVIII>. De duobus senibus atque monachis.
<XXIX>. Quod a vacariis et vervicaris ipsius monasterii post discessum Paganorum ipsi duo monachi sint interfecti.
<XXX>. De thesauro predicto in civitate Taurinensi commendato et minime postea recuperato.[Page 246 V]

<I>. De duobus Saracenis qui ignem iactaverunt.
<II>. De Domniverto abbate.
<III>. De rege Hugone ac filio eius Lothario.
<IV>. De Alberto marchione, patre Berengarii regis.
<V>. De mutatione eiusdem monasterii.
<VI>. De Pelegrino abate.
<VII>. De quodam milite, Rogerius nomine.
<VIII>. De Berengario rege ac filio eius Alberto.
<IX>. De genealogia auctoris huius libri.
<X>. De Adelaide regina uxore regis Lotharii.
<XI>. De Canusino castro in quo obsessa fuit.
<XII>. De Atthone duce Baioariorum, qualiter Papiam venit et imperium sumpsit.
<XIII>. De lupariis regis.
<XIV-XV>. De mecacitate fratrum Arlandi et Garlandi et quomodo Albertus marchio Bremetum vicum acquisivit.
<XVI>. Quomodo monasterium et caput abbatiae ibi statuit.
<XVII>. De Romaldo abbate.
<XVIII>. De quodam Saraceno nomine Aimone.
<XIX>. Quod alii Saraceni ab isto de Fraxineto expulsi et interfecti sunt.
<XX>. De Ardoino praedicto, quomodo vallem Segusinam beato Petro sustulit.[Page 248 V]

<XXI>. De praecepto quod Arduinus marchio clam acquisivit de nostra abbatia a rege Lothario.
<XXII>. De abbate Pelegrino, qui epistolam de eodem Ardoino transmisit ad Iohannem papam.
<XXIII>. De sene monacho et visione eius.
<XXIII>. De praedicto praecepto, quod ab imperatore Ottone in igne sit iactato coram omnibus, interventu reginae Adelaidae, et alio ab abbate impetrato.
<XXV>. De Sansone comite, qui sanctimoniale habitum in eodem monasterio sumpsit et cortem nomine Canobium ibi dedit.
<XXVI>. De aliis duobus comitibus, Rogero scilicet et Oberto, qui ibi sumpserunt habitum religiosum.
<XXVII>. De sancto Benedicto patre nostro, qui ibi cuidam fratri per matutinum apparuit.
<XXVIII>. De Iohanne abbate atque Gezzone, prudenti et humili viro.
<XXIX>. De Bruningo monacho.
<XXX>. De Huberto praeposito.
<XXXI>. De alio sancto viro.
<XXXII>. De Widone episcopo Albensis ecclesię.
<XXXIII>. De Odone marchione, qui dedit sancto Petro Pollentiam, cum aliis cortis suis.
<XXXIV>. De quodam viro circumdatus ferro, quem abbas Geso absolvit.
<XXXV>. De morte Widonis marchionis, quam beatus Petrus illi insinuavit.
<XXXVI>. De Leone episcopo Vercellensi.
<XXXVII>. De sanctis Silvestro atque Frontiniano martyribus, quem ipse Gezo ab Alba duxit civitate.
<XXXVIII>. De sanctis Ago et Acciola martyribus.
<XXXIX>. De sancto Walerico confessore.
<XL>. De quodam homine impiissimo, nomine Gontranno.
<XLI>. De Gisone abbate, qui domnum Gotofredum subtus se ordinavit.
<XLII>. Quod ipse valde timens Dominum fuerit.
<XLIII>. De quodam monacho, qui ei una die alapam dedit.

<XLIV>. De alio monacho, Stabilis nomine.
<XLV>. De abbate Godefredo, qui longe post mortem suam cuidam fratri fugienti apparuit.
<XLVI>. De latrone, qui in vico Novaliciensis furtum faciebat.
<XLVII>. De lupo, qui ex eandem villam puerum deportavit et minime comedit.
<XLVIII>. De vacario eiusdem ?cclesie, qualiter eum beatus Petrus liberavit a serpente.
<XLIX>. De luctu et planctu demonum.
<L>. De diabolo, qui in similitudine ioculatoris cuidam fratri apparuit.
. De quodam sancto, qui in similitudine pastoris ferulam gestabat, qui ibi cuidam fratri apparuit.
<LII>. De mansionario eiusdem aecclesi?.[Page 252 V]

<I>. Tempore illo quo capti fuerant Sarraceni ex Frascenedello, duo eorum constricti tenebantur nodis in civitate Taurinis ab Ardoino, quorum seva rabies iam pene fedaverat orbem. Erat in eadem e<r>ec<t>um castrum cuius foras monasterium habebatur dedicatum in honorem sanctorum Andre? Clementisque. Videntes igitur Sarraceni domum Dei, lei refectiq<ue cibo et> vino, castro <quamquam inclusi, ceperunt> cogitare quidfacere deberent.... ut se liberarent. A....foras accedunt[Page 254 V]

ecclesie, iac....aedes sacr? vaporant flammis. Hec vexatrix hominum pestis antiqua tales fecit nos homines, ut quos dederis precipites in mundo, hos....vindictam....fecisse comercium. Consummatur ergo domus Dei, ceteri mox fugam petunt. Factum est autem, dum fugerent, il<ico> a presidente violenter capiuntur crucisque post subiere martyrium. Ibi vero opes multas amisimus, testamenta, verum etiam libros, qui moderno in tempore monstrantur semiusti.

II. De Domnivero abbate, qui illo erat, aliqua optamus nunc dicere, ut ceptus ordo non omittatur. Nil tamen boni dicere de eo quimus, saltem ubi presentem amiserit vitam, quove humatus sit, referre habemus. Hic vero persecutionem barbarorum fugiens, a monasterio Novelucis Taurinum veniens, <i>n prelibato monasterio sarcinam deposuit carnis; ex eo, quid de eo memori? tradatur non habemus. Tantum ob id reminiscitur cum culpa, quod res sanct? ecclesi? post cessatas persecutiones non exquirat, nec per se, nec per alium quemque. Vixit autem in regimine abbatiali XLI annum. *Circa h?c tempora Rodulfus rex regnavit apud Italos.*

III. Non est nobis ignaviter accipiendum de Ugone callidissimo, qui iussu suo labefactat regnum Itali?. Is ortus est in finibus Viennensis, imperavitque regno Itali?. Hic denique mittens[Page 256 V]

auriculares et precones, qui lustrarent civitates et castellas, ne homines inconsulto loquerentur de eo. Tantus namque pavor invasit cunctos, ut minime auderent loqui palam de eo, sed more scurrarum per calamos fossos ad invicem loquentes, sic insidias parabant ei. Ipse autem rex genuit filium nomenque indidit Lotharii, qui, convalescens, ad iuvenilem pervenit ?tatem. Gaudet quippe pater de semine necis; coniugem suadet accipere. Iste namque obtemperans monitis patris, coniugem accipit. Pater vero, post dotem, succensus face luxuri? nurum viciat, antequam ad filii perveniat thalamum. O nefas! Libido sodomita inrepat patres, ut stuprum exerceant in nurus, <et> etiam in filias, ut in Acta legitur Apollonii. Sed divina pi<et>as inultos habere non permittit; illum namque fulmine percutit celitus missum. Hic post perpetracionem vicii, vorticem subivit vadi; morte namque prereptus, funditus amisit vitam. Cuius filius succedens in regnum, tenuit Italiam. Putrida igitur radix, ortus ex spinis, ledens omnia et qu? ledere non valens, conculcabat pedibus, per viam nocenti? pertulit passus. Hic dum aliquando de Papia veniret Taurinum, cum uxore sua, feria IIII, qu? est XIII die mensis novembris, preceptum dedit Arduino marchioni abbacia Bremensis, qui non post multum tempus mortuus est, transacto vix[Page 258 V]

spacio unius mensis, feria VI, que est x kalendas decembris, et Mediolanum vectus, ibique tumulatur in sepulchro sui genitoris.

IV. Post mortem horum regum regnavit Berengarius cum filio suo Adelberto, die dominica, qu? est quinta x die mensis, in

civitatem Papi?, ad absidam sancti Michaelis. Sic electi sunt reges, ut preessent Itali?, qui inde exierunt comites cum Vuilla uxore ipsius Berengarii, indicione nona. V. Huius temporibus quidam vir extitit, clarus genere sed clarior fide, nomine Albertus marchio, *pater huius Berengarii, ut aiunt*. Hic dum videret loca nostra diruta a Paganis et monachos <p>erire egestate, tribuit ecclesiam consecratam in honorem sancti Andre?, cum porta comitale secus murum civitatis, ubi, Deo opitulante, monachi divinum exercent opus.[Page 260 V]

VI Capitulum. In eodem loco, quem supra nominavimus, erat quidam abbas, Belegrimmus nomine, humilis et bene educatus, eruditus pericia litterarum, et, ut aiunt multi, auctor extitit hymni: «Omnipotentis Dei et Genitoris», qui more congruo per universa loca habetica Bremetense oppido Dei in honorem modulatur in Assumptione sancte Mari?. Hic videns negotium divinum nullo modo misceri posset seculari, mutat monasterium, quod constructum fuerat ante castrum, ad ecclesiam secus murum civitatis sitam, ad portam comitalem. VII. Idem igitur dominus Belegrimmus, non satis cautus que secularibus sunt, scientia litterarum sciens, sed ignarus omnium que huius seculi sunt, quamvis foret nobilis secundum seculi putredinem, tamen omnia sumens et <...e>a que apponebantur...> fraus malignorum servorum...> aponebat in contra, sed celans bona... Is igitur post X et IX annos vitam amisit labentis seculi. VIII. Itaque, dum reteximus acta vel gesta regum, dignum est ut de vassis loquamur. Arduini infelicem prolem satagimus dicere. Antiquorum igitur sermo narrat, quia fuerunt duo fratres Rogerius et Arduinus et unus eorum cliens nomine Alineus. Hii ergo prodigi et exuti omnibus rebus ad Italiam veniunt[Page 262 V]

de sterilibus montibus, subeunt colla nobilibus, divites in proximo existunt. Ipsi vero sibimet spondunt, si quis eorum alior insurgeret, ceteri adiutores et servitores essent illius numinis. O scelus! Dei improvisa sunt iudicia et homines ante spondunt honores quam adquirant. Sed cupida mens, aliquando quod optat, in consequenti tempore occupat. Dum ita sermocinarentur, Rogerius avidus mortali honore eripit Aureatem comitatum. Tunc quidam comes erat, cui potestas concessa erat illius comitatus, Rodulfus nomine. Aliter sollers Arduinus non valens tenere comitatum illum, manibus vi nexis, militem fit Rodulfi. Ipse denique Rodulfus iam fessus longa senectute, Rogerium ad se vocat, semotis cunctis: «Vides me, creber in malis,[Page 264 V]

edes regales iam lustrare non sufficio, mitto te ad eum, ut consideres, quae facienda sunt». Ille autem non surdus auditor, mox complot dictum iubentis domni et celer cursus ad Papiam venit civitatem: rex namque illic manebat. Ubi autem venit ad regem, salutatur eum dulcibus verbis. Condescendente ei rege, gratiam spondit habere largissimam, si obsequium illius frequentaret innocuus. Qui moratur aliquantulum cum rege, post non multos dies ad seniore suum revertitur. Viditque senior, quod providenter egisset; vicinius ad se eum clamans inquit: «Post mortem quippe mea, senior totius terrae eris, quam cognosco me pridem habuisse». Et iterum eum ornans diversis monilibus, ad regem mittit. Qui acquirit comitatum illius, et rex illi donat, interveniente regina. Et ipse comes interim mortuus, uxorem illius Rogerius accepit et sic arripit potestatem illius terrae. De qua genuit filios duos, vocans uni nomen suum, alteri nomen fratris, Rogerium et Arduinum. *Hic enim Maginfredum genuit.* <IX>. Interea reminiscens parentum meorum infra persecutionem barbarorum interim nominatis, qualiter circumventi sunt, commendo stilo et etiam memori nequeant latere posteris. Quidam miles fuit meus patruelis, qui exiens ex finibus Murricianae, Vercellis properabat ad urbem. Audierat namque adventum barbarorum, sed distulit credere, quia tunc procul aberant a finibus nostris. Dum iret igitur per nemus quoddam in[Page 266 V]

iure ipsius civitatis, subito insiliunt in eum infinita multitudo Sarracenorum. Venerant iam in finibus Liguri?. Qui protinus confligunt et sautiantur ex utraque parte. Non valentes vero pauci contra tam magnam multitudinem, diluunt; quidam eorum vivi detinentur. Tunc captus est patruelis meus, cum uno suo vernabulo. Enim vero pessumdantur cum tauris herum et vernulam. Dum hanc agerentur, forte accidit, ut frater illius, scilicet

avus meus, ad curiam properaret episcopi. Videt vernulam fratris, vinctum cum tauro: ilico exhorruit. Cur ei evenisset causam. Respondisse vero fertur, illuc dum venisset ab exploratoribus captus est, maliciose celans interceptionem sui heri, ob gratiam sui liberandi. Ipse autem profecto dedit tauracem tralicem, qua erat indutus, et servum fratris liberat a vinculis. Post ereptionem suam nequam pandit senioresem esse captum, ut Terentius ait: «omnes melius malunt sibi esse quam alteri». Frater autem valde condolens fratre capto, stipendium non habens redimendi, ad episcopum properat civitatis, *nomine Ingo, qui erat suus compater*, ut daret illi aliquid aminiculum, *set non habens quod induere posset*, monens considerare cuncta sua penetralia, si inveniret quid sumeret; set non repertus nullis facultatibus, vicinos et amicos requirit et queque habere potuit, pro redibitione dat fratris et sic eum liberat a funere mortis.

<X>. At nos regium captantes nomen, facili sermone eorum facta comprehendimus. Mortuo quippe Lothario, uxor eius Adheleida a Berengario capitur et in Papia civitate in quodam

[Page 268 V]

c?naculo vi opprimitur et diversis coangustatur calamitatibus. Sed Deus inspector omnium nihil constituens sine remedio, qui semper est misericors humilium reginam otius liberat. Nam quaedam eius tyruncula, Christi premonita dextera, domnam propriis manibus liberat. H?c subter limina ostiorum terram cavat manibus, quondam iatum faciens, se et domnam clam liberat. Qu?, inde evadentes, collocant se se in humectis locis, ut sic fugere valerent. Factum est autem, ut quidam clericus, nomine Vuarinus, auceps, illic tenderet passus vidensque reginam, fi<n>xit se capi ab eius amore et requirit scelus nefarium. At regina nobilissima stuprum abnegat; ille minacibus verbis eam minitatur, quia proderet eam regi. Dum angustatur undique, ammonet ut abutatur pedissequae, ne fedaret reginam. Modestus namque clericus, verba rennuens ficta, rennuit inania. Post non multum tempus, presul efficitur Modonensis, conferente sibi eadem regina.

[Page 270 V]

Regina, ut supra retulimus, coangustatur diversis calamitatibus et auxilium petit ab Attone, avus qui fuit Bonefacii. Qui audiens legationem, equos producit, regina aufert in Canusino castro.

<XI>. Sed rex Berengarius audit reginam morari in Canusino castro, hostiliter movit a Papia veniensque ad castrum, passim obsidit. Inter h?c inimicus humanis generis Attonem alloquitur: «Si meus efficiaris homo, multa copia tibi subministrabuntur». Atto vero audiens hec, respondit se esse facturum, ut oporteret. Interrogat qualiter hoc agere potuisset. Diabolus respondit: «Adveniente sabbato, venerit alius ad custodienda moenia. Tu vero non abibis, set rogato eum ut tribuat tibi assensum morandi, quia nondum vehicula, quibus sustenteris, venerunt». Quod ita factum est. Veniens vero coevus eius, dum audit talia petulantia regressus est. Mortuus est in eadem ebdomada episcopus Regensis. Atto vi obtinet castrum, fuerat illius episcopi. Modo ad cepta redeamus. Regina vero, dum obsideretur a Berengario et ab Arduino, scabrosum consilium qu?rit quomodo evadere posset: defecerat ei iam panem et vinum. Sed Deus auxiliator eius illi donat amminiculum. Arduinus namque

[Page 272 V]

loquitur ad regem, ut fari permetteret eum cum Attone. Qui annuit petitioni eius, iubet ut loquatur. Adgreditur Arduinus eum interrogatque: «Quot modia sunt vobis tritici?» Respondit: «Non sunt nobis amplius preter quinque modia sigale et III sextaria tritici». «Adquiesce», monet, «meis conscilliis et accipe aper et vescere eum tritico emittesque eum foris et ego illum requiram regi. Ut vero viderit, vehementer obstupescet et sic prevalere poteris». Hec ideo fecit Ardoinus, ob id quia Atto socer erat filii sui. Facto videlicet mane, suadela fit Arduini: exit aper a moeniis castri, Arduinus illum occupat, occiditur et, exenterato eo, plenus venter repperitur tritico. Exercitus videlicet ammirans, fatetur frustra laborare. Reli<n>quant obsidionem, Papiam revertuntur. Mansit quippe regina in eodem castro pene tribus annis.

<XII>. Hoc tempore Otto dux Baioariorum venit in Italia, fungens legationem Langobardorum. Vindicat sibi regnum Italicum per interpellationem accolarum. Qui sccepit Adhelaïdam in coniugio; Deo prosperante, perpetim eam habuit uxorem. Berengarius autem rex fugit in castellum sancti Iulii, quod est

circumseptus lacu, et ibi obsessus ab Ottone est et captus et, effosis eius oculis, sic relictus est. Denique Atto remuneratur ab[Page 274 V]

Ottone quia fidelis et servitor esset uxoris suae et tradidit omne ius terrae illius. Nec mora. Lividus qui et Behemoth iterum reciprocatur letiferam sententiam: «En», dixit Attoni, «omnia sicut promisi, feci. Modo imple promissionem tuam». «Faciam, ut dixi, ut oportet. Precipit nobis Apostolus omnia agi in nomine Domini et in illius nomine volo agere». «Non ita», inquit, «promisisti». Atto autem, consignans se signo crucis, diabolus velut fumus evanuit.

<XIII>. Adhuc de abbatibus Bremensium, Deo auxiliante, loqui optamus. Seriem Romaldi et vitam, quaeque repperimus, dicemus. Fuit autem vir timoratus et totus plenus Deo, ut clara eius fama postmodum edocuit. Fuit quippe tam corpore quam sanctitate procerus. Nam ex eius tumba odor manat suavissimus, quem, Deo adiuvente, proprio anhelitu traxi et inde totus repletus, velut quis siciatur cibi corporalibus. Dignum videlicet est, ut caro mortua reddat odorem, quod viva redolevit pene circum Itali?

<XIV>. Ante quam caperetur predictus rex Berengarius ab Attone, dedit preceptum hominibus morantibus in finibus Laumellin?, in villa Folingi, ut caperent lupos, qui vehementer infestabant terram illam, propter densitates opacum vel nemora silvarum.[Page 276 V]

Hii vero parentes preceptum regis, occidunt plurimos et ad curias regias properant. Rex vero, videns exercitum illorum, letatus est, quia ante magnum exitium paciebantur euntes et redeuntes ab eo.

<XV>. Temporibus his duo magni fuerunt fratres in Bremeto oppido, divites et nimium locupletati. Hii ergo dirum servitium assueti ponere cervicibus horum hominum, in lateribus et in quibuscumque honoribus. Relinquentes igitur illud servitium post precepta regalia regique soli colla submitunt. Ipsi vero tumefacti, auferunt hos et puniunt dire: quibusdam oculos evellunt, quibusdam manus et pedes incidunt, nonnullis squaloribus carcerum dampnant. Conquestio illorum ad aulas pervenit regis, qui vehementer commotus, minitavit illis iam ultra non essent possessuri terram illam.

<XVI>. Hos denique timor invasit inmanis et timentes minas illius a proprio limite subtrahunt pedes. Fugientibusque illis, quidam illustris marchio nomine Albertus hos insequitur et dedit pecunia et emit locum illum mediatim. Altera vero pars Aimo sibi vindicat. His, respectus divino moderamine, sancto Petro contulit: eo quod non haberet heredes, sanctum sibi Petrum fecit heredem.

<XVII>. Monachi denique Novaliciensium videntes locum aptum et amoenum et fructifer omnibus quod mandi possunt, tam in leguminibus, quam in piscibus, sibi illum expetunt in capite[Page 278 V]

et ob id quod popularis esset et undique septus aquarum copiis, qui magnum spectaculum prestat omnibus usque in presentem diem. Excellentior vero est cunctis oppidis constructi in comitatu Laumellensi et medius cunctis civitatibus et vicinis regalibus sedibus et pro afflictione barbarorum. Nunc autem ad persecutionem Paganorum vertamus stilum.

<XVIII>. Pietas videlicet divina, qui non sinit nos temptare supra id quod possumus, sed facit quoque cum temptatione proventum, ut possimus sustinere. Eodem tempore, quo Fusci morabantur in castro Frascenedello et undique diffuentes per climata mundi, tollunt et predantur omnia, quidam eorum fuit, nomin? Aimo, coetaneus illorum. Hic cum his exit devastare terram illam et rapiunt aurum et equas et buculas diversa que monilia puellasque et parvulos. Factum est ut sorciarentur quaeque captaverant et mulier quedam, pulchra nimis, sortitur in portione Aimonis. Ex ea autem altercatio fit inter utrosque. Venit quidam potentior illo: subtrahit illi. Ipse autem tumefactus mansit extra illos. Volens vero Deus liberare populum, fixit illi in corde quatenus proderet locum illum et homines morantes in eo. Vadit quippe ad comitem Robaldum, Provinciae finibus et adiurat eum ut nemini prodatur secretum, quod cupiebat illi dari nec etiam proprie uxori. Ipse autem testatur nemini prodere. Ille ait: «Ecce, trado vobis inimicos vestros perpetratores nequici?». Qui gavisus est valde et spocondit ei tribuere omnia si hoc opus exercisset. Mandat idcirco omnibus Arduinoque ut adiuvent

eum in quodam negocium. Omnes dinique occurrunt hostiliter ei, litigantes vero inter se homines nescii quo tenderent. At ipse ortatur illos ut sequantur illum. Dum itaque venirent ad castrum, ortans <eos>, Robaldus ait: «O fratres, pugnate pro animabus[Page 280 V]

vestris, quia in terra <estis> Saracenorum». Illi vero fortes adhelete dimicant et depopulantur <lo>cum illum. H?c ultio dolo Aymonis facta est, cuius genus nostris adhuc manet temporibus. <XIX>. In his ergo temporibus, cum vallis Segusina inermem et inhabitatam permaneret, Ardoinus vir potens eripit illam et nobis <sustul>it. Tantum igitur erat plenus viciis, quantum et diviciis, superbia tumidus, carnis su? voluptatibus subditus, in acquirendis rebus alienis avarici? facibus succensus. <XX>. Mortuo denique Belegrimmo, per biennium Iohannes prepositus prefuit abbati?, largiente sibi Arduino, qui nequaquam consecrationem meruit sed, amminiculante Deo amoto hoc, strenuissimus et humillimus Gezo abbaciam suscepit.[Page 282 V]

<XXI>. Denique rudis ac posteris fratribus insinuare cupimus quod a Lothario regulo iam prenominato actum sit: malumus patefacere quam illud abdere. Tametsi in quodam capitulo aliqua de eo carpsimus, tamen reliquimus aliqua qu? non sunt omittenda. Extitit quidam marchio illius temporibus cuius memoriam sepiissime fecimus, nomine Arduinus Glabrio, qui recte aeoequari lupis potest, violenter auferens aliena et dispergens alienarum opum. Is privata lege sibi expetit abbati? Bremensis: quod ubi illi obtulit, dignam a Deo solvit vindictam: revolutis aliquot diebus, vitam amisit mortemque invenit. <XXII>. Post hec, nutu disponente divino, Otto fungebatur regnum Itali?. Tunc abbas Gezo conquestus est vir Deo plenus regi mala passa dudum abbati?. Rex vero adquiescens eius petitionibus, preceptum illud nefandum medio duci precepit et in conspectu omnium Quiritum eius urere; Gezoni contulit alium, quod usque manet in armariolo nostro. <XXIII>. Paulo post quidam palatinus comes, nomine Samson, ut aiunt multi, qui nostris temporibus supersunt, illus a[Page 284 V]

propria coniuge, nostrum petit dogma et ad sacra sancti Petri limina adtonsus factus est monachus, in loco Bremedo, ubi sarcinula posuit carnis. Hic autem tantas opes beato Petro obtulit ut egestas prisca repararetur. Nam adtenuata loca nostra ad tantam, o, inopiam devenera<n>t, ut carerent victualibus cibis. Contulit vero aurum, argentum, equas et bubulas et domus Dei in proprio loco reparatur. Quin vero curiam detulit unam, qua servatur mos regius, nomine Cannobius. Est enim sita penes rupes, habilis et nimis rutilus locus et undique septus aquarum copiis, piscium fertilitas multam; ante cuius os stagnum mire magnitudinis habetur. Quadraginta namque milibus in longum extenditur et quinque in latum. Fervet enim flatibus ventum aliquando, ut nemo audet ingredi, ubi quisquis obierit, visus ultra non erit. Inde Ticinus fluvijs proprios trait fluctus, ingrediens et egrediens in eo. Mos vero servorum illorum miratur ab omnibus, talis adhuc perseverat. Sunt omnes nuper vocati aulicos, quorum nomen et exercitium perseverat; nam sunt qui deferunt ligna a nemoribus aliudque negotium non vacant; sunt qui larem faciunt minimeque aliud operantur. Quod si forte scintillula prodierit et aliqua stramenta in<cen>derit, ex propriis facultatibus r<e>pparant dampnum. Sunt qui faculas te<runt>, aliis operibus non exercent. *Hic secundus Otto defungitur et tertius eligitur.* <XXIV>. Duo magni comites fuerunt, qui hisdem temporibus vestigia sancti Benedicti accipiunt. Quorum nomina ideo a nostris cordibus pulsa non sunt, ut cognoscatur quantam dilectionem circa illos habemus. Rogerius vocatus est unus, alter dictus est Otbertus, illustres secundum sanguinem, sed illustriores[Page 286 V]

secundum stigmata divina. Mox ut illud divinum sumunt negotium, dicionis sacre subeunt colla et exercent humilitatem qu? regina est omnium virtutum et omnis virtus egra iacet, quem humilitas non firmat. Alunt denique sues conglomerantque holera infusa residuum farin? et ciunt eos ad ?sum. Prestantius illis operibus dicere quimus qu? operati sunt, sed modeste ista exarati sumus, ut cognoscant reliqui in parvo omnia redigisse. Verum tempus deficiet, si ea qu? ad nutum devenere nostrum, scribere curaverimus. <XXV>. In tempesta igitur temporibus huius, condolens abbas

Gezo loci Bremiti, quod Nove lucis monasterium dirutum et pene incognitum iam lateret, misit quendam monachum, qui mansit recuperator et auctor in quantum licuit. Sirmata cuius secutus sum, quem multi noverunt propinquum <meus> fuisse. Qui veniens, domus Dei plene lucis invenit, sed dum inciderentur longe abibant; moenia vero ?cclesiarum minime confringebantur, quasi forent rationabilia, ut quippiam eis indiceret ne nocerent septis.

<XXVI>. Sed quoniam relatio horum monachorum a nobis reserata est, ad monachum Bruningum, sacro ex stemate virum, portio conlaudanda descendit. Qui cum foret sapientissimus et vafer et sciens tantum operis divini quantum s?cularisque, iussum est ei abbatis iussionem ut adiret locum ad hunc et strueret absidam sancti Andre?, qu? tunc parva habebatur. Quamquam foret extima, adiutus divino aminiculo, iam redintegratur ut foret prestantior cunctis. Hec non ad favorem nostrorum fati sumus,[Page 288 V]

sed conspiculatio hominum ostendit minime nos falli. Qu? quisque nobis facile poterit investigare tenorem huius sermonis, si convenientia aspexerit: nam septa nobilibus hominibus in capite civitatis, magnum spectaculum confert omnibus. Tale opus egit Bruningus excellentissimus vir et admodum castus sobriusque et monasterium Nove lucis sepiissime considerabat et opum instrumenta largitus, ut re?dificaretur.

<XXVII>. Ad actum clarissimi viri Uberti prepositi Bremensis vertatur stilus. Memoria huius viri magna est apud Deum et apud homines, enucleatius tractanda est. Ut series cana narrat vir sanctus iste sanctus et modestus fuit, in tantum, ut potestas sit ei tradita demones eliminare. Quadraginta videlicet anni extiterant, quod numquam in latus dextrum sua membra reclinavit; post cantum pullorum in lecto numquam dormivit, sed in absidam intrans, Deo plaudebat cantica vatum. Volens autem Deus requiescere tantum virum ab opere gravi, gravem, dico, propter sarcinam carnis, sed leve valde per amorem Spiritus Sancti, quia omnia possibilia sunt credentibus, longe ante quam moreretur ei Dominus per visum affatur, quia meati paucis diebus in gaudia sanctorum ab angelis susciperetur. Et adeo caro eius in tantum afflicta est, ut post mortem sic herebat cutis ossibus, ut prorsus pulpa abesse videretur, aperte demonstrans cuius meriti fuit.

<XXVIII>. Hunc vero secutus est alter, minime impar, tam sedulus in oratione, quam in lectione, memorator exempli apostolici: «vir non refrenans linguam suam, vana eius religio est». Ut aiunt illi, illo qui aderant iam verbis fluentibus ab altero in alterum, quod quadam nocte, dum matutinalibus officiis, necessaria peteret humane, exiret, margo toge illius a catellulis duobus[Page 290 V]

tenetur, qui nitebantur adtrahere eum terratenus, aut taci<t>urnitatem corrumpere. Sed mens locata in firma petra facilius potuit occidi, quam superari. Cum sic laborarent, ventum est ad domum, in qua signum trepidandum habebatur. Fugantur demones a victrici signo, qui videbantur esse catelli, et ad punitatem revertuntur suam, agendo: «Heu, heu, superati a monacho, vincere dum optavimus, victi sumus».

<XXIX>. Eodem tempore fuit vir idoneus et sapiens, nomine Vuido clericus, extemate Otberti comitis, cuius superius memoriam fecimus. His ex prediis suis contulit sancto Petro munera fere quod sufficere posset ad monachorum victus XII?cim. Post hec vero concupivit videre locum Bremiti. Ivit ad baptistam suam Gezonem abbatem, in quo tantum delectatus est, ut adiceret duo castra adiceret, Verdunum scilicet et Rodum. Consequentia quippe hec ab omnibus amplexetur.

<XXX>. Et factum est his temporibus ut quidam marchio nomine Oddo, afflatus Alto Flamine, ex propriis stipendiis loca aucxit nostra. Ipsemet igitur Oddo, circumvolans sacra vestigia apostolorum, reliquid sua in terris, ut glorificaretur in c?lis. Interpretare enim possumus nomen cuius auctorem, quia auctor[Page 292 V]

fuit habitacula vatum. O Petre, tradidit tibi Pollentiam, locum dignum: memor esto doni clarissimi. Contradere celica dona ipsi, qui tribuit terrea. Tibi modulatur rithmica laudum. Moenia cuius loci emicat clare, patule, quo pareat quantivis precii fuerit. Qua latices tot reperiuntur, quot non inveniuntur loco in ullo. Preter quos, est ibi latex quidam, olim vocatus est Impius, ubi inter fluctus conspiciantur c?ruleas silices, veluti madefactum

sanguinem: quo in loco multi referunt cesa fuisse sanctorum corpora. Tradunt multi, quia fuit civitas prisco in tempore et ut vere credatur exemplum hystori? romane in medio proferimus. Dicit enim: «de malis apud Pollentiam gestis, satagimus dicere aliquantisper». Quidam autem rex, nomine Attila, flagellum Dei, obsedit eam multis annis; ad ultimum cepit eam et ellisit maceries eius usque in terram.

<XXXI>. Non ideo propagavimus sermones ut digna facta domni Gezonis conemur obmittere, cuius temporibus hec adquisita sunt. Idcirco intrinsecus hec posuimus, ut illatio hec demonstret quam mordaciter eius facta tenemus. Virtutis insignia ipsius tale ostentionem primas ostendit: in bivio hoc secus muros civitatis in angulo sancti Andre? occurrit ei quidam circumdatus ferro, in femure et in brachiis, quem, ut beatus vidit Gezo, miserans illi propensius oransque ut erat benigno afflatu, lacrimans et orationibus instans, manus hominis in suas palmas inflectit: sic ab eo pepulit ferri circula. Cruor exit passim et[Page 294 V]

membra viri solidantur in pristinum statum: iam vero caru detexerat ferrum illud et cutis super crescens interius puttebat. <XXXII>. Item preclarum eius miraculum narratur. Forte accidit, ut aliquando adventaret ad vicum, cui nomen est Supunicus, causa hospitandi: erat enim de rebus ipsius ?cclesi?. Ubi non post multum Vuido marchio venit fremens, ut leo, quem iure possumus coequare leoni, et inpenitens thesaurizabat sibi iram in die ir??. Ubi dum veniret, audivit domnum Gezonem ibi adesse: non formidavit, quin a propriis vernulis expellere fecisset. Sed vir timoratus non solum non fugit, verum etiam locum dedit ir? et distulit pedes statu ab illo et in domum aliam preparat sibi refectionem parvoque intervallo meditat in orationem, venter eius herendo in terram. Ibi, dum protelaret orationem, per visum illi patefactum est, Vuido non diu mansurus in hac fragili vita. Quidam sacerdos, longe manens, in somnis vidit sese tendere gressum in lucum, qui est iuxta Padum, in loco Fado?, et ibi in visione vidit duos demones furentes, a quorum estu videbantur rami et folia arborum urere, gestantes enses flamiferos in manibus. Qui, dum graderentur retro<r>sum, aspiciunt sanctum Petrum Paulumque venire, cedentesque locum, ex via se cedunt. Ubi veniunt ad locum, interrogant quid rei esset ut sic trepidarent. Illi inquiunt: «Vos ignoratis?», sanctus vero Petrus auferens eis pugiones, virgas eis tribuit <et> inquit: «Ite et Vuidonem punite virgis, non ensibus». Euntes vero illi, percusserunt Vuidonem sedentem in convivio. Qui extemplo amens effectus, caruit sensibus hominum. Et improbus talem luit vindictam, ut absque munimine Corporis et Sanguinis Domini obiret.

<XXXIII>. Fuit hisdem temporibus quidam monachus nihil discrepans ab illis, quibus memoriam superius fecimus. Hic observabat[Page 296 V]

limina sanctorum ecclesiarum, ut post matutinalem officium ad strata non umquam rediret. In tempore igitur sanct? quadragesim?, consueto more, ante aram sancti Vualerici orabat, forte accidit ut somno caperetur. Hoc actum est in festivitate sancti Benedicti. Factum est, dum obdormiret, vidit per visionem quendam togam albam indutum, desuper contextam auro, gestantem in manum turribulum aureum, plenum odorifero thimiate. Qui cum venisset ad aram, a quattuor partibus adoratus est eam. Porrigens autem illud, inquiens ei: «Vade, nuntia fratribus, euge, nostri ex parte. Scito me esse Benedictum patrem hodieque lustrasse cuncta c?nobis, in nullo tamen sic obsecutus sum ut in isto». Ita inquiens et evanuit ab oculis eius. Liqueat hoc a catholicis viris demonstratum et nulli sit ambiguum, quin in suis festivitibus et in aliis diebus sancti suas visitent ?des. Sanctus quippe Gregorius in libro Dialogi scribit: «quadam nocte venit sanctus Petrus in absidam nomine suo constructam, quendam custodem alloquitur: "O conliberte, cur tam ocus surrexisti? » Reficiebat namque lampadas. Qui extemplo solutis omnibus membris, ad stratum devehitur». H?c quam ob rem evenerit scire quis cupit, propensius reperire potuerit si illum librum legerit.

<XXXIV>. In illis diebus dum Gezo abbas adveniret in Albam civitatem, quidam episcopus, nomine Fulcardus, contulit ei duo magna pignora, scilicet sanctorum Frontiniani et Silvestri. Receptis autem pignoribus, dum ad Tanagrum fluvium advenisset, aqua divisit se in duas partes et domnus Gezo transivit per

siccum in medio eius. Ideo hec inrationabilis creatura egit, ut patefaceret quibus meritis apud Deum optinent sancti, ut nec[Page 298 V]

vector umidam faceret reliquias vestimenti. Is Fulcardus comiter nostrum dilexit locum, quia monachus fuit.
<XXXV>. Eodem tempore, dum sollempnitas sanctorum Philippi et Iacobi c?lebraretur, evenit in memoriam, ut ipsa die in honorem sanctorum Aci et Acciole sollempnia missarum c?lebraretur. Ignorabatur quando vel quo tempore sollempnitas horum sanctorum celebrari debuisset. Itaque dum peracta memoria illorum esset, omnes lucerne more congruo extincte sunt. Mansionarius vero putans se esse illusum, extincxit iterum. Dum a mensa surgeret, ecce iterum invenit omnes accensas. Ilico obstupuit. Patefactum est ut ipsa die festivitas horum sanctorum celebrari debuisset, quod per eos Dominus tam mira fieri voluit. Unde factum est, ut per singulos annos in eodem die missa celebretur ad altare, nomine illorum dedicatum. Hii vero digni duo martyres apud prefatum locum tumbam possident.
<XXXVI>. Referam autem quid contigit Leoni Vercellensis episcopo. Quod quodam tempore, dum usurpare vellet hanc abbatiam simul cum episcopio sanct? Mari? Epor?diensis ecclesi?,[Page 300 V]

quadam nocte venit beatissima ac gloriosissima Dei genitrix, quasi conspersis crinibus et dissolutis atque lacrimosis oculis, ducens secum beatissimum patronem nostrum Petrum. Ipsa vero precedens, ut domna, venit ad lectum predicti episcopi, ad quem cum venisset, ait: «Dormis, episcope? » ad quam ille pavidus respondit: «Qui es?» et illa: «Sum Maria, genitrix Dei ac salvatoris humani generis». Cui ille: «Quid ad me venisti, preclara domna?» et illa: «Cave, ne ultra ecclesiam meam Epporediensem atque ecclesiam *Bremetensem* sancti Petri apostolorum principis querere audeas, si mortem pessimam non vis ocus incurrere. Ad hoc enim venimus, ne tale scelus fieret per te». Qui cum talia dixisset, recessit. Ipse vero, non solum prefatas queritare cessavit ecclesias, set etiam plena voce hanc visionem sibi apparuisse sepissime confessus est.
<XXXVII>. Eodem quoque tempore evenit, ut quidam homo pateretur ulcus in nare, post longum tempus. Quippe percussus sagitta, hastile prodit, ebidentale ipsius intrinsecus remansit. Hic autem homo ad sacra beati Vualerici venit pignora, in celebritate illius. Qui dum venisset ante aram illius, pre nimio dolore obdormivit. Quod dum fieret, protectus adiutorio pii Confessoris ab nare exiit sagitta, et sic liberatus est a proprio dolore. Inde gaudens, quandiu advixit, nomen pii abbatis ab eius ore non defuit.
<XXXVIII>. Guntramni furitas ideo narratur, ut discant potentes, quanto magis sevierint, tanto magis cruciabuntur. Oderat hic infelix nostra loca et monachos et laicos sepe turpiabat. Accidit ut quadam die a domno Gezzone vocaretur, quo veniret et pranderet ad monasterium et faveret aliquod negotium excuciende rei. Ipse vero superbia tumidus, non respuit, sed venit more ferino. Erat quoddam cenaculum ante seras ?cclesi?; ibi dum esset satur, somno preceptus est. Dum igitur dormiret, ante lectum eius adstitit sacerdos quidam, in manibus habens bipennem,[Page 302 V]

qui bis eum percussit ex eo clam; tercio vero dure a tergo capitis et talem miser vindictam luit. Expergefactus aspexit et cit servos ut eum vindicent ab illatore mortis. Qui venientes illuc atque illum aspicientes, neminem viderunt. Ipse vero eger aspexit viditque illum introeuntem per rimulam hostiorum in absidam. Cognovit ilico miser mala, qu? egerat et quis esset qui eum interemisset. Enimvero die tercio funditus vitam amisit.
<XXXIX>. Ipsemet domnus Gezo, quem supra nominavimus, plenus dierum iam convalescerat bona etate, pre nimiaque senectute peciit sibi adiutorem et protectorem monachum fidelem, nomine Gotefredum et adeo mansuetus, ut mansuetior illo invenire non quiret.
<XL>. Tantum iste vir timidus fuit et mansuetus, ut diceres quia nec prospera nec adversa eum conturbare quirent. Pacientia vero gratia ita plenus fuit, ut numquam irasci videretur.
<XLI>. Contigit hoc quod narrare volumus in sollempnitate clari apostoli Petri, qu? maxima habetur in cunctis nostris monasteriis. Casu accidit, ut quidam monachus superbia diaboli tumidus, non timuit quin extenderet manum suam et virum per

omnia dignum feriret. At ille non solum pacifice pertulit, verum etiam aliam faciem cessit, non immemor precepti Domini: «Qui te percusserit in unam maxillam, prebe ei et aliam». Mox vero ille punitus, luit culpam in penam tumoris. Extemplo vero tumefactum brachium illius liberari non potuit quoad usque ipse domnus Gotefredus non c?lebravit sacrificium pro eo.[Page 304 V]

<XLII>. Post hec igitur quidam adolescens erat in finibus Pollenti?, nomine Stabilis, tante simplicitatis, ut ignoraret qu? esset forma segetum et pecudum. Attamen Deum timebat studiosius, ut mors ipsius postea edocuit. Mortuus vero ut fuit, more consueto lotus est et in feretro locatus est. Erat illo igitur tempore Albericus episcopus Cumensis in eodem loco. In tempesta igitur noctis a cacumine c?li usque ad feretrum visum est descendisse columpnam ignis. Qui Albericus videns, miratus est et cum suis cleris pro obsequio illius cadaveri turribula et luminaria fert et ipse frequenter eius pedes osculatus est et vigiliarum cantica celebravit.

<XLIII>. Ipsoque vero tempore fur erat in loco Novalicio, qui violabat et ledebat queque poterat et sub antro quodam reponebat et ibi ne caperetur latebat. Hec agebat die tercio ante Nativitatem Christi. Is ergo exploratus est ab hominibus degentibus in illo loco captusque est et ad monasterium deductus et in custodiam missus. Nocte igitur adveniente media Nativitatis Christi qua enixam credimus Dei genitricem, solutus est a vinculis, ignorante eo. Ipsemet mox cit custodes et prodit se esse solutum. Omnes vero ammirati relinquunt illum absque ullo discrimine.

<XLIV>. In eodem loco forte lupus veniens a supercilio montis puerum captavit in predam et ore tulit in vallem, qu? vocatur Frigida, non procul distans a monasterio. Dum vero ab eo duceretur mortuus est, sed minime comestus. Egit ergo mirabile quoddam quod tacere nolumus. Nam mutata feritate, bestia fit custos illius, qui paulo ante fuerat interemptor et demum sepultor.[Page 306 V]

Detulit enim eum versa vice ad absidam sanct? Dei genitricis, ad Crucem, et ibi eum sepelivit, sub quercu quadam. Cornices vero, qu? ibi corniculabantur, videntes puerum non integer coopertus, nitebantur comedere illud, sed ille qui condusit os rabidum, conclusit et avidum rostrum. A cornicatione harum excitati genitores, cognoscunt illorum fuisse filius et rem gestam pandunt.

<XLV>. De armentario illius monasterii, qui liberatus est a vire anguis satagimus dicere. Hic, dum cerneret armenta boum in monte Cinisio, somno captus est. Anguis quidam illic latens, videns apertum eius os, introivit corpus. His, cum sensit dolorem propincum mortis, clamat et vociferat: habebat unde exclamare posset. Hichic audire potes deificum opus. Dum volutaretur ante aram sancti Petri, munitus est Corpore et Sanguine Christi. Evectus est domi; extemplo obdormivit. Morari enim non potuit serpens in corpus, ubi iam introierat munimen divinum: dissidere non valet creatura contra Creatorem suum. Aperto igitur ore, prodivit serpens lubricus. Alius autem coevus eius, viso illum, interfecit et patefecit cunctis mira que potestas egit divina.

<XLVI>. Notum est cunctis, quod monasterium Novelucis dirutum est a Paganis et usque ad terram exinanita sunt eius m?nia. Moderno denique tempore, condolentes monachi inibi degentes dampnum illud, accersiunt episcopum Viginti milii, ut consecraret absidas dirutas, videlicet sancti Michaelis sanct?que Dei genitricis Mari? et sancti Salvatoris sanctique Heldradi.[Page 308 V]

Nocte ergo precedente, quidam ex domesticis accubabat in quadam domu. Audit luctum mire magnitudinis demonum, quasi esset caterva hominum dicentes: «Heu, heu, ea loca, qu? usque modo possedimus, vim amittimus ea, diu possessores, nunc expertes». Quos intellegimus esse demones, absque ullo ambiguo. In die sequenti edes ille sacre consecrantur. Corroboramus hoc gestum dictionibus sancti pape Gregorii. Dicit enim in libris Dialogorum, quia quidam episcopus Andreas consecravit ecclesiam quandam in honorem omnium sanctorum auditeque vero ibi sunt voces multiplices demoniorum.

<XLVII>. Quadam die cum vervicarius ipsius loci i<n>ferret victum aliis, qui tunc Campo Merliti erant, intravit in linterem cepitque remigare per fluvium Duram. Diabolus autem, antiquus homicida, perdidit hunc negando; suffocavit enim eum in

gurgite aqu?. Nec minus probri fecit. In die secundo per neglegentiam cuidam fratri abstulit memoriam, ut solummodo aquam ferret ad celebrandum missam. In sequenti nocte quidam frater ibat ad ?clesiam sanct? Dei genitricis Mari?, ad radicem montis sitam. Apparuit ei demon in speciem scurr? tenens duo littuos in manibus, vestimentum cuius undique scissum, marginibus offatis. Ille interrogans quis esset, respondit: «Sum ille dudum, qui perdidit verucarum, negando in aquam et heri c?lebrarem missam absque vino». Ita vero inquam et submersit se in aquam utraque visus non est. Factum est, dum rediret, ille frater obviam habuit tres virgines sacras, intuitus quorum nimis erat candidus, mediam vero horum tante pulcritudinis et proceritatis, ut etiam non quiret ille vultum ingerere in ea. Dixerunt autem utreque ad monachum: «O monache, quo vadis?» respondit ille: «Ab ecclesia sanct? Dei genitricis regredior». «Recte» ait, «facis, quia eius sacra limina lustras; en enim illa cotidie exorat pro peccatis omnium populorum». Sic dixerunt et ille somno solutus est.[Page 310 V]

<XLVIII>. Fertur quod quadam die mansionarius illius ecclesi?, more assueto, dum extinxisset cetera lumina et accendisset cereum unum, vespertino in tempore, in crastinum, cum surrexisset, ut sonueret matutinum, illud cereum minime repperit, sed candelam aliam in ceroferarium, cepitque mirari et interrogans suum adseclam sum, hocine egisset. Respondit: «Non» Voluit quippe auferre eam hinc, sed recordatus quid accidit cuidam custodi, ut narratur in Libro Miraculorum, quia dum tolleret candelam accensam positam ante altare, ex inproviso mox conversa in colubrem, eius momordit digitum. <XLIX>. Item contigit ut eodem loco, quem supra nominavimus, erat monachus placidus et humilis. Apparuit ei quidam in similitudine pastoris gestantem in manibus ferulam, dicendo: «Vade, nuntia fratribus, ut sepe visitent has sacras edes, quia fuerunt septem Greci, preceptor quorum ego fui, et inibi tumultantur». Sic ait et statim evanuit ab oculis eius.[Page 314 APPENDIX]

<I>. Carolus gratia Dei rex Francorum et Longobardorum ac patricius Romanorum, omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, domesticis, vicariis, centenariis, vel omnes missos nostros discurrantes, praesentibus et futuris. Hoc nobis ad stabilitatem regni nostri maxime credimus pertinere, si illa beneficia, quod antecessores nostri reges ad loca sanctorum concesserunt, per nostram auctoritatem confirmamus. Ideoque vir venerabilis Frodoinus abba clementiae regni nostri suggessit, eo quod incliti anteriores reges vel domnus et genitor noster bonae memoriae Pippinus, quondam rex, integram emunitatem ad monasterium Novalicis in valle Sigosina, quod est in honore beatorum apostolorum Petri et Andraeae vel ceterorum sanctorum constructum, concessissent, ut nullus iudex publicus in rebus atque facultatibus eiusdem ecclesiae ad causas audiendum, vel freda exigendum, nec mansiones aut paratas faciendum, neque fideiussores ad homines ingenuos aut servientes tollendum, nec nullas redibutiones quae partibus fisci debebantur requirendum, inibi iudiciari<a> potestas ingredi quoque tempore non deberet. Unde et ipsas emunitates nobis in praesenti ostendit relegendis, per quas ipsum beneficium usque nunc tempore conservatum esse cognovimus. Sed per firmitatis studium petiit celsitudini nostrae, ut hoc circa ipso abbate eiusque post eum succedentibus confirmare deberemus. Cuius petitionem nolimus denegare, sed ita in omnibus praestitisse et confirmasse cognoscite. Praecipientes enim, ut sicut constat ab antecessoribus regibus vel domni et genitoris nostri fuisse indultum, inspectas ipsas emunitates de omnibus rebus et facultatibus ipsius ecclesiae infra regna, Deo propicio, nostra, Franciae, Italiae, in quibuslibet pagis et territoriis, sub emunitatis nomine, cum omnibus rebus[Page 316 APPENDIX]

concessis, valeant possidere et dominare et nulla requisitione, nec nullum impedimentum a iudicibus publicis, tam nostro tempore quam et succedentium regum, exinde habere non pertimescunt, sed, ut diximus, sub integra emunitate, absque introitu iudicum, in Dei nomen resedeant. Et ut hec auctoritas firmior habeatur vel diuturnis temporibus conservetur, manu propria subter eum decrevimus roborare ac de anulo nostro iussimus sigillare. Signum ... Caroli gloriosissimi regis. Vuigbaldus ad vicem Radoni recognovit et. Data decimo kalendas iunias, anno

X^[mo] et V[SUP>] to .

<II>. Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi
DCCCLXXIV, inditione III, mense iunio, feria VI, quinta hora noctis
ostensum est signum in c?lo. Apparuit enim stella conmaetis
in signum Arietis, fulgens quasi faculam luxitque per dies XIV.
In ipso vero anno, domnus Ludovicus, serenissimus augustus,
obiit mense augusto, feria VI, et Karolus rex Francorum ingressus
est in Italiam cum multitudine magna et obtinuit regnum anni
II. In secundo vero anno, quam ingressus est Italia, apparuit
similiter mense marcio stella conmaetis parte occidentali in signum
Libre et luxit per dies XV sed non tam prefulgida quam illa
que primitus apparuit. In ipso vero anno mortuus est Karolus
imperator et Karolus mannus rex Bagioariorum ingressus in Italiam
cum infinita populi multitudine et obtinuit regnum. In proximo
vero apparuit alium signum in c?lo mirabile: pridie nonas
ianuarii, cum esset c?lum totum serenum et iam aurora crebresceret,
apparuit lux inmensa, ut nobis visum est, quasi XII momenta[Page 318 APPENDIX]

et cum fuisset intervallum quasi punctum unum, auditum
est tonitruum magnum in c?lo, quod omnes qui audierunt et viderunt
tam inmensum lumen exterriti sunt et pavefacti.
<III>. Preclui apice apostolice dignitatis decenter predito,
perspicuaque prosapia luculente ingenuitatis ineffabiliter precluenti
atque vasto dogmat? sophi? rutilantis ac sempitern? sollerter
instituto, domno Iohanni venerabili pape insignique patrono
totius Ecclesiae christiane religionis ac vere fidei, nec non
auctori rect? credulitatis, quem Dominus post se dignatus est
sublimare in sacratissimo suggestu Petri et Pauli principum apostolorum
et cui rite commisit oves sacri gregis, BELEGGRIMUS humilis
abbas cunctique fratres cenobitalem vitam ducentes in c?nobio
beatissimi Petri prisco tempore structo fere alpes Sigusi?
civitatis, quae est confinis Italiae, in loco qui nuncupatur Novalicium,
a quodam patricio, nomine Abbone, tempore scilicet
Theoderici regis et deinceps a Karulo imperatore cunctisque Romanorum
principibus, videlicet consulibus, patriciis et senatoribus,
quin etiam ab universis ordinariis Romane Ecclesiae sacris
litteris precepti et privilegii corroborato atque beatissimo Petro
claviculario caelesti dicato, insuper, pro nefas, a dyra gente
Sarracenorum, illo superveniente, funditus dissipata, sed rursum,
annuente gratia superni Conditoris, a quodam marchione,
Adhelbertus nomine, pater Berengarii regis qui dicebatur,
feliciter restaurato in oppido quod dicitur Bremidum, iugem
eternae famulationis et assidu? venerationis constantiam continuamque
ineffabilium orationum seriem. O clementissime pastor[Page 320 APPENDIX]

atque univers? Erup? rector, doctrina vere ecclesiastic?ve
sapienti?, intimamus vestr? sanctitati ac clementi? nobilitatique
ingenue, quod prescriptus marchio, qui restruxit monasterium
in supradicto oppido, convocavit eo omnes monachos antiqui
coenobii, quia, supervenientibus Sarracenis, erant dispersi in diversis
provinciis per alia monasteria, relinquens ibi non ex<i>guam
partem sui pr?dii. Sed moderno tempore, quod ille alique
sibi consimiles bonitate sancto concesserunt loco, alter insanus
et inmani amentia detentus penitus abstraxit. Nimirum marchio
Arduinus, rapax lupo latens sub imagine candide ovis ingensque
destructor Ecclesiae Christi, ferme predictum destructum
habet c?nobium nisi, quod superest, misericordia Dei suaque
clementia ac summa pietas nos famulos tuos respexerit. Namque,
ut accepimus ab antiquis et venerabilibus eiudem loci patribus,
hoc c?nobium semper fuit subditum defensionis pape
Romani quoniam quidem constructor et octor eiusdem reliquid
ipsum ditioni eterni Regis et gubernaculo clarissimi apostolici
basilice cunctarum basilicarum excellentissim?, inexplicabiliter
deprecans illum atque suppliciter postulans, quo<d> pro dilectione
summe individueque Trinitatis, si aliquid infortunium casu
eveniret abbati ipsius loci cum monachis, prelibatus papa, sicut
pius et acer pastor defendit custoditque afabre gregem suum a
laceracione atrocium ferarum, ita conservaret illos ubique et salvaret,
succurreret eisdem ac subveniret ac a persecucionequae
pravorum homini eos liberaret. Quapropter, sanctissim? vates,
competenter vestr? clemenci? benignitatem requirimus suppliciterque
propriam ingenuitatem vestri idalmatis flagitamus, ut
pro summa veneratione cunctitonantis Genitoris, qui condolens
humanam propaginem esse dampnatam atque neci subiectam
probo corruptelaque protoplasmatis, tradidit unigenitam prolem

morti, quatinus reduceret famulum ad pristinum immortalitatis
aeterneque beatitudinis statum, dignemini nobis consulere
nec ne faust? cunctis in necessitatibus subvenire nostris, quoniam
aut per vos veniet salus nobis, post cosmi Conditorum, aut
omnino ditemus locum istum. Siquidem tanta est feritas prenotati[Page 322 APPENDIX]

marchionis, ut nemo nostrum permanere potest in eodem
loco, quia omnes cortes vicosque et cuncta oppida, de quibus
victus et vestitus nobis veniebat, totamque meliorem c?nobii
terram, cum famulis eidem pertinentibus, abstulit nobis servis
tuis. Et nisi fuisset quidam vir preclarus virtut? et inlustris propagine
antique gentis, Samson nomin? qui prope metam felicitatis
vit? in pretitulato c?nobio sumpsit habitum sacre religionis,
concedens huic loco non minima portionem su? possessionis,
minime haberemus unde spacium duorum mensium vivere quivissemus.
Denique, quod nefas est dictu, dyrus marchio, gestiens
totum monasterium in suam redigere servitutem et in
filiorum hereditatem, dicit se habere preceptum de eodem.
Quod frivolum est et mendosum. Namque scimus quod Lotharius
regulus, filius Ugonis regis, deceptus blandiciis fraudibusve
sevi ducis ac ingenti amentia detentus, nescientibus Italis principibus
nobisque ignorantibus, pro dolor!, clam firmavit illud
preceptum, pro quo nobis sanctoque loco accidit omne malum.
Post quod factum, divinitus ingenti plaga percussus, in ipsa ebdomada
obiit mortem. Quod preceptum Otto piissimus imperator
clementissimusque rector multarum provinciarum, veniens
ad Italiam interventu domne Adheleide uxoris su? gloriosissim?
auguste, iamdicti Lotharii olim relict? vidu? coram cunctis
principibus suis, videlicet marchionibus, episcopis, comitibus
et abbates, igne cremari fecit. Post, aliud nobis rescribere iussit,
quod propria manu firmavit. Insuper cominatus est scelerato
duci ne amplius intromitteret se de prediis, cortibus, vicibus,
oppidis famulisque naeque de aliquibus rebus ipsius cenobii pertinentibus.
Quid plura? Almus imperator ad propriam su? nativitatis
provinciam rediens, confestim supra nuncupatus marchi<0>
diris modis coepit affligere abbatem universoque coenobitas
septies, abstrahens omnes res, quas imperator benignus reddere
monasterio fecerat et multa insuper, quae antea non abstulerat,
seviens, quod ausi fuimus proclamare ante sanctum imperium
de malis, quas nobis inferebat. Ad ultimum reddens nobis
aliquam particulam, sed perexiguam, de prediis monasterii,
compulit abbati promittere promissionem indignissimam, quod
deinceps non proclamaret se ante aliquam imperatoris presentiam[Page 324 APPENDIX]

de tali facto. Quod scelus credimus condolare Omnipotentem
trinum et simplicem clavigerumque caelestem cum omnibus
sanctis. Quin etiam cupimus esse divulgatum presenti? vestrae
maiestatis, quod aut per vestram benignitatem sanctus stabilis
manebit locus et firmus, aut prorsus ab ipso Arduyno erit destructus
et a nobis relictus, quod prohibeat rerum Conditor. Idcirco
assiduis precibus minime desistimus fundere vota, ut vestras
mittatis sanctissimas elementorum notulas sanctissimo imperatori,
quae resignent illi qualiter res gest? fuerint inter prescriptum
marchionem et nostrum patronum, quoniam adeo ad
nihilum sumus redacti, ut nemo nostrum neque palam audet inde
verbum dicere, neque ad cortem ire ob metum iniqui hostis.
Insuper poscimus te illum taliter supplicare, ut si gratia Dei cupit
habere eternumque imperium superni Regis si gestit participare
cum angelis, reddet abbati ac monachis totam tellurem ad
ipsum c?nobium pertinentem, cum famulis ac rebus ibidem attinentibus
ac dicet effero comiti quod si amplius intromiserit se
de prediis ipsius monasterii, in perpetuum minime ipsum habebit
amicum nec dominum. Deinde supplices exoramus benivolam
munificentiam vestrae ditionis quatenus ex parte vestri et
per vestros legatos talem illi transmittatis comiti anathemationem,
quod si amplius contra voluntatem c?nobitarum tenuerit
predia ipsius loci, condemnatus et anathematus permaneat in
aeterno Tartari igne. Quod superest, manifestare ac promere gestimus
summe maiestati vestrae, o prepotens presul univers?
sanctitatis et facundie, quod semper expectavimus quo mundi
plastes Dominus tribueret talem patronum apostolic? Ecclesi?
qui ritu antiquorum patrum sanctam regeret Ecclesiam, per
quem salus ac recuperatio nostre egestati veniret c?litus, quod
credimus fore concessum, quandoquidem candida fama pervenit
ad nostras aures, nuncians nobis famulis tuis quod nec munere

placatus, neque timore perterritus usquam recesseris a veritate iudicii, quod est sanctissimum omnium rerum. Nec te latere volumus, sancte pater, quod quidam senex, sanctimoniam habitum ab infantia gerens in ipso coenobio, dum quadam nocte, solito more, intraret in ecclesiam, causa orationis, repente insolitus sopor oppressit eum qui, ut ipse referit, per visionem vidit quendam virum, candidis vestibus indutum, in leva manu gerentem auream pugillarem, in dextera vero argenteam crucem, de qua ter percutiens capud ipsius senis, a somno eum excitavit,[Page 326 APPENDIX]

precipiens illi, quo<d> diceret cunctis fratribus, implorare<n>t auxilium a Romano patrono. AGNUS DEI XPS QUI PRO NOSTRIS SCELERIBUS IN CRUCE FUT. POSITUS VOS CONSERVET PER PLURIMA SECLORUM CURRICULA. AMEN. <V>. Post obitum domni Godefredi abbatis, qui timore et amore Dei plenus fuisse refertur, cuius videlicet dominatum pacifice[Page 328 APPENDIX]

permanserit temporibus illis. Nam vocante eum Dominus de ac instabili luce, Odilo quidam iuvenis Cluniacensis, nepos alterius Odilonis abbatis, abbatiam nostram ab imperatore Chuonrado Rome illi confertur ad regendum. Qui iuvenis, tunc rudis, a claustralibus exiens disciplinis, conspicit se tanti honoris sublimato, cepit turbam militare sibi adherere, nonnullis prediis terrarum unde sumptus veniebat monachis, illis vassis in beneficium tradidit. Contra monachos vero et maxime in maioribus inpudenter insurgens, ac contra eos sedule vexans. Quid multa? dum pueriliter cuncta agitur ac nimium iocis preoccupatur curtemque domini sui imperatoris parvipendens, cogitans ne quis posset ei extymplo obsistere, dat predictam abbatiam in beneficia cuidam Alberico Chumano episcopo. Nam quidam sciolus, nec dum presul, ita scripsit: Nam cum Heinrichus moritur Cesar et alter oritur. Tunc Bremetenses domino deviduantur proprio.[Page 330 APPENDIX]

Et iterum
At Chumanorum pontifex
Chunrado multum serviens
tantum aurum incanduit
promissio prevaluit.
Itemque:
Cucullata milicia
orruit hanc malitiam.
Hi sunt columbe filii
et serpentes discipuli.
Nam ego regnum circui
et claustra multa fricui,
sed numquam vidi aliquos
sic temperate callidos,
ut Bremetenses monachos
ostili fraude anichos,
spernentes iugum summere
quod regis datur munere.
<VI>. Data itaque abbatia est, sicut supra retulimus, unde abbas cum monachis non modice doluerunt. Episcopus vero callide satis agens, protinus invadit abbatiam, ac famulos iurare sibi fidelitatem compulit et eis qui noluerunt motu suo ab arva exierunt, relinquentes proprias domus. Prudentiores namque monachi suo conspectui aliquando noluerunt se presentare; nam omne thesaurum offerentes secum occultaverunt. Ipse igitur Taurinum veniens egit arte callida cum marchionae Maginfredo et fratre suo Adalrico presule, datoque multo precio ut abbatem caperet: quod et fecit. Qui palam omnino nequivit facere quod optabat: timebat enim cives ipsius civitatis, sed malum cetrinum ipsi dirigens mandansque ut ad se veniret, et sic tradidit. In crastinum autem convenientes omnes cives in unum, voluerunt abbatem eripere vi sed predictus marchio cum turba militare prevaluit, interdicens illis ne quid offenderent. Episcopus vero secum abbatem sub custodia ducens, mancipavit illum mox in carcerem ac non post multum, fidelitatem illi faciens de abbatia dimisit eum.[Page 332 APPENDIX]

<VII>. In tempore quo messis tunditur, idem ipse Cumanus episcopus Bremeto venit invasitque duos monachos ut mitteret

in custodiam qui magni tunc apud Deum et seculum habebantur. In nocte sequenti, dum cogitaret hoc nefas, sanctus Petrus, ante stratum eius asistens, inquit: «Alberice, quo pacto vivere potes, qui tanta mala iniecisti loco meo monachisque?» Ita agens et in inguine percussit eum, qui statim cernens suam internitionem, cum redditur lux terre proficiscitur. Tamen optavit ibi mori et sepeliri, sed magno timore capti, hoc ne fiant rogant: enim vero si hoc ageretur, vivi a potestatibus terre illius detinerentur. Ipsemet vero vectus in equibus, semivivus abiit. Mortuus denique est ante quam ad Cumanam perveniret urbem. Dum exueretur vestibus, saraballa eius stercoribus labefacta reperta sunt. Ipsi qui viderunt testimonium prebuerunt et adhuc supersunt qui se vidisse confitentur. *Nam ipse sepissime testabatur* quod a quodam clerico, barba et capite cano, qui sibi in eodem cenobio aparuerat, percussus sit, quem omnino intelligimus *beatum fuisse*. Dignus quippe fuit tali morte qui servos et Dei locum sanctum multis affecit calamitatibus. <VIII>. Post mortem huius, quidam Teutonicus episcopatum suscepit nomine Litikerius. Hic contulit abbatiam domno Eldrado, reprobato Odilone. His Eldradus vir bonus fuit, plenus dierum, crescens in senectute bona. Demoravit abbatiam suam X annos cum omni moderatione ?qua paceque condigna. Post circulum horum annorum murtuus est et sepultus in pace. Temporibus huius abbatis actum est miraculum quoddam quod tacere nolumus. In ebdomada sancte Pasce, dum cantarentur[Page 334 APPENDIX]

Vespere, quidam homo venit surdus mutusque et contractus, plenus demonibus, qui ingrediens templum, vociferabatur, nihil dicens, nisi tantum vocem dans ad sydera. Post spatium unius hore, concito gradu, ad aram cucurit sancti Petri et amplexatus est eam, statimque erectus est et vinculum lingue solutum est et evomens cenulentum sanguinem liberatus est, per intercessionem sancti Petri, a tot infirmitatibus. Hoc vero nostris oculis vidimus et testes sumus huius rei. <IX>. Igitur notum facimus omnibus sanctae Dei Ecclesia? fidelibus, presentibus scilicet atque absentibus, de malo quod passum est monasterium Bremetense ab illo qui nuber abbas visus aest, Oddo nomine. Nam hic in quodam prelio percussus, magis causa timoris quam Dei veneratione, ad monasterium Bremetense pervenit ibique se Deo et sancto Petro atque domno Gezoni abbati monachum vovit. Interim volentibus annorum curriculis, erat abbas illius loci senectute flebilis, volentibus cunctis fratribus, nec non domno imperatore Heinricho se consentienti, abbatiam alteri dedit. Quidam frater monasterii deprecatus est abbatem, ut huic supradicto monacho Oddoni quendam obedientiam de Pollentia subitus eum daret: qui precibus eius adquevit. Illo namque tempore magna persecutio erat inter Ardoinum et Maginfredum. Quod sciens predictus monachus, Oddo scilicet, abiit Ardoinum, postulatus est eum, pecuniam dante atque pollicente, ut illum abbatem faceret de cella unde prioratum habebat. Marchio autem dixit se non posse facere,[Page 336 APPENDIX]

quia pater suus dederat Bremetensi monasterio. Tunc monos acephalus ait: «Si mihi dederis abbatiam et contra abbatem meum tenere feceris, cartas patris tibi reddam». Tunc Ardoinus ita dixit, ut fieret statim quippe lude pedagogus furatus est cartas, reddidit Ardoino. Nec mora: ipse marchio duxit secum Romam, obtulit maximam pecuniam pape et dedit ei consecrationem. Quo audito, Bremetensis abbas grave pertulit. Abiit ad domnum papam, retulit per ordinem quomodo contra Deum et Ordinem suum gesserat. Tunc dominus papa, cognita veritate, dato anathemate, iussit ut nec abbas Seret, et in iussionem sui patronis rediret deditque licentiam ut quicumque vellet adiuvere eum, ex suo deposito liberam haberet facultatem et benedictionem. Nec mora: abbas perrexit ad Maginfredum, petiit misericordiam de suo oberrato, ut per licentiam pape, si posset, eum quocunque ingenio caperet. Interim Maginfredus preparat se ad capiendum Leviathan. Incepit et perfecit. Insuper omnibus modis iuravit ita dicendo: «Ego Oddo monachus diebus vite meae amplius Bremetensem abbatiam non accipiam, neque sine licentiam domni mei Gottefredi abbatis abbatiam nec prioratum habebo». Sic callide liberatus, oblitus sacramentum et omne firmamentum, ad priorem recursit delictum. Ita se habuit dominus imperator Heinrichus donec regnum venit. Cognitis omnibus eius nequiciis, cunctis videntibus episcopis qui aderant detestabilem

sarrabaitam cepit, baculum fregit atque superbum de sede deposuit. Insuper, ut numquam de clastro exiret, firmiter precepit. Nec multum cum fratribus permanens, inter eos discordiam ponens. Hoc abbas vidit; illum abscedere maluit quam totam congregationem in precipitum mitteret. Dedit ei unum prioratum ut vel hoc sufficiens quiesceret. Quo accepto, nec quievit sed quicquid in aeclesia invenit, libros, calices, crucesque[Page 338 APPENDIX]

atque thesaurum, de vino et pane non est numerus, omnia vendidit, maximam pecuniam fecit, Alrico episcopo Astensi dedit pro una abbazia. Sic res permansit. Quievit viventibus abbatibus istis, Gezzone, Gottefredo, Odilone, Aeldrado. Ultimo mortuo, abiit Cumensem episcopum Leuticherium. Dedit, promisit iureiurando, spoondit et episcopo, clericis, fidelibus et famulis, inter omnes quingenti libras pro Bremetensi abbazia. Qua recepta, tulit, vendidit pro pecunia quam promisit cruces, calices, coronas, texta evangeliorum, tabulas altaris, turrabula, quicquid de thesauro invenit, de pane, vino, carneque lingua dicere non sufficit. Insuper coegit ut monachi iurarent sibi fidelitatem quomodo et laici faciunt. Unus ex maioribus, idcirco quia lamentatus est nunciis domni imperatoris, captus et posuit in carcerem, nec inde exeundi habuit facultatem donec ipsemet dedit sibi unum ex famulis et fecit pro ipso sibi ipsi iurare fidelitatem. Quicquid hic scriptum est si quis probare voluerit, in veritate comperi et quo modo plus sit: nichil deerit quem ad modum hic legitur.

<X>. Fruebatur interea bona ipsius abbati? cum suis comedens ac distraens cuicumque poterat. Nam in terrarum et diversarum opum acquisitione nullo modo studebat, interdicens nostris ne acquirerent ex suis autem totam replebat terram: erat enim plenus dolo et simulatione. Monachos vero sibi subiectos omnino secularibus omnibus, maxime marchionibus, male diffamabat: ceu semet exaltans, uti iustum, suis vero criminibus pessimis, tamquam privignus, apud secularibus criminabat. Sicut factum est, dum filios velud criminosos denudat, immitatus Cham, qui verenda patris non operuit, quin potius deridendo detesit, ut ipse magis post modum in deterioribus et cenulentis laberetur factis. Cum vero Deus suam contemplatus esset infidelitatem, obcecavit illum, ut dignus fuerat traderetque alteri clam ipsam abbaziam. Quod et fecit. Ergo cum periuriis et illicitis sacramentis, sine voluntate et consensu fratrum, cupiens exinde infinita pecunia accipere; unde credimus divino iudicio aptum quod tanti honoris deinceps caruisset. Dataque est alteri, multo se meliori.[Page 340 APPENDIX]

<XI>. Interea quid impiissimi tiranni Maximiani olim sit consecutum breviter colligere placuit. Cum, dispositis insidiis, genero suo Constantino mortem moliretur, deprehenso dolo, apud Massiliam captus est nec multo post strangulatus: teterrimo supplitio adfectus, impiam vitam dignam mortem finivit. Circa igitur hec tempora, apud Maxiliam civitatem sepulchrum eiusdem Maximiani, Christianorum ingens persecutor, inventum est; nam sicut nobis retulerunt qui interfuerunt, erat mirabiliter corpus eius, intus et extra, unctionem balsami et alia nonnulla genera odoramentorum opido perfusum, corpus quoque eius totus integer, teter pilo, caro candida, barba permaxima; ad capite vero eius pocula erat auro aurizo, plena balsami. Ipse vero in locello plumbeo quiescebat, in quodam labro ex marmore candidissimo cum literis aureis desuper scriptis. Nam consilio Rainbaldi, archiepiscopi Arelatensis et ceteris fidelibus actum est ut in mari magno cum totis labris iactaretur. Nam diebus ac noctibus maris equora ibi videntur semper ardere, ubi iactatum est corpus eius.

<XII>. Hoc tempore Leodegarius archiepiscopus Vienensis vitam et mores, ortus et actus suorum antecessorum archiepiscoporum scribendo colligere curavit.

<XIII>. Hoc tempore Lambertus rex apud Italiam regnabat suoque tempore fuit comes Maginfredus quem interfecit, nec[Page 342 APPENDIX]

non et Ammulus episcopus Taurinensis qui eiusdem civitatis turribus et muros perversitate sua destruxit. Nam inimicitiam exercens cum suis civibus, qui continuo illum ab civitate exturbarunt fuitque Illbus annis absque episcopalis chathedram; qui post pace peracta, reversus et manu valida contus dextruxit sicut diximus. Fuerat hec siquidem civitas cum demississimis turribus

bene redimita et arcus in circuitu per totum deambulatorios, cum propugnaculis desuper atque antemuralibus. Siquidem prefatum regem idem episcopus a filio Maginfredi comiti, cum in silva venationi exercebatur et in gremio adulescentis somno oppresso obdormiret, dolo interfecit. Post modicum autem apparuit illi quadam die diabolus immodum vulpecule, cum equitaretur, quam perneciter insecutus est, sicut fatur popularis vulgus, in tantum ut ulterius non sit visus.

XV. His quoque diebus Vuido serenissimus imperator regnum Longobardorum paucis obtinuit annis. Circa hec tempora Rodulfus rex regnavit apud Italos.

XVI. Carne itaque imperator Otto maiore mortuo, illico successit protinus in regno secundus Otto, filius equivocus eius. Migrato[Page 344 APPENDIX]

vero isto e seculo, tercius Otto in regno eligitur, qui in coniugium quandam sumens grecam, filiam Constantinopolitani imperatoris, quorum paranimphus extitit archiepiscopus Arnulfus, mediolanensis. <Hic cum Grecis quodam tempore bellum agens, in quo videlicet prelio captus, cum ab ipsis teneretur supra equore marino>, suspectus est ab ipsis fore regem. Quam suspicionem ipse cum suis, in quantum quibat, se regem abnegabat sed suum fidelissimum et auricularem eius se fatebatur. Dum autem ista et alia non nulla huiusmodi litigando prosequerentur, insinuabant ut nisi auro argentove quantum sui corpus aeque lance pensaretur redimeretur, non fore dimissurum. Missa protinus relatione ad reginam, que ibi tunc proxima aderat et insinuatum est illi omne rei eventum, que citissime plurimos phebescerent iuvenes, feminili habitu indutos, cum mucronibus sub tunicis absconsis, qui videbantur ceu turbam puellarum, ferentes XII scrinia, uti plena ex auro, in quibus erant tria plena ex auro et argento; omnia vero alia plena erant lapidibus, firmiter clavibus obseratis. Cumque ad litus pervenissent maris, aperta sunt ista tria scrinia in quibus erat aurum, et proferentes sermocinabantur. [Hic cum Grecis quodam tempore bellum agens, in quo captus videlicet prelio cum ab ipsis teneretur supra equore marino]. Tunc unus ex suis militibus ei dure collocutus est, reminiscens illi priorum bellorum victorias. Subito excutit se cum[Page 346 APPENDIX]

magna vi ab manibus illorum de nautula in qua tenebatur, ita ut manus illorum plene relicte essent diploide quo indutus fuerat et misit se in aqua; in qua cum strenuissime nataretur, duo fortissimi illorum perneciter insecuti sunt illum. Unus autem illorum qui illum insequerentur vellotius, cum vellet regem manibus capere, rex iniecta manu suffocat illum extemplo atque alteri que faciens, evasit.

<XVI>. Circa hec tempora Heinricus imperator regnum excipiens Italicum, deiecto Arduino, cum quo sui ante dimicarunt, et victi fuerunt et quem post trienium in Sparronis castrum annum obsederat integrum; quem capere minime potuit, sed postmodum monachus efficitur. Ille vero regno privato, Heinricus mox illum arripuit tenuitque eum XX annos. Hic multe prudentie fuit, scientiae namque litterarum strenuissime imbutus. Marchiones autem atque episcopos, duces et comites, nec non abbates, quorum prava erant itinera, corrigendo multum emendavit. Marchiones autem Italici regni sua calliditate capiens et in custodia ponens, quorum nonnulli fugam lapsi, alios vero post correctionem,[Page 348 APPENDIX]

ditatos muneribus, dimisit. Hic dum vixit multum amator nostre abbati? extitit hac custos cum coniuge sue auguste.

<XVII>. Defuncto quoque Heinricho, Chuonradus, per omnia litterarum inscius atque idiota, regnum arripuit Longobardorum; qui non nullas subiugavit ecclesias, episcopia quoque nec non abbatias, inter quarum nostra, a proprio domno orbata, ut supra retulimus, sub iugo Cumani episcopi tradita est lucri causa, a predicti Chuonrado. Cuius quoque filius Benjamin, qui alio nomine appellatur Heinricus imperator, bene pericia litterarum imbutus, a profano dominio, quo premebatur, astrahens et in proprio statu, id est regio, erigens, interdixit male dictionibus in priori precepto, quod nobis de eandem abbatiam fecit, ut nullus rex nec imperator ultra subiugationi alicui eum traderet.

[Home](#)